ISSN 1891-8859

Årgang 19 nr. 4
Desember 2014

BUDSTIKKA

Norsk Posthistorisk Selskap

Sidene 9 – 11 sprer kunnskap

Les om dette på side 17

Åpent møte på NORDIA 2014, – vel blåst!

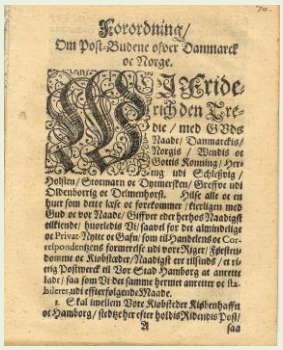

Denne nevnes på side 21 i begynnelsen av en mini-føljetong.

Biland – men ingen bisak, side 15-17

Støggvakkert, side 3

ønsker redaktøren

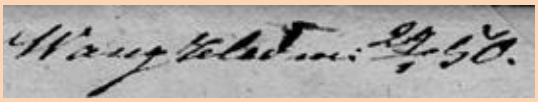

Prefilateli fra Hedemarken – på midtsidene

Godt redskap, mindre klok handling, godt lesestoff

side 18-19

I dette nummer:

Noen linjer fra redaktøren 2
Dagens applaus 2
Dagligdagens posthistorie 2
Lederens hjørne 3
Medlemmenes 5 minutter 15.11. 3
"Man tar hva man har" 3
Referat fra møte 20. sept. 2014 4
Egil H. Thomassen: Det er en skam 6
Nordkapp (Supplement til forrige nr.) 8
Wilfred Wasenden:
Tilbakemelding om mottatt verdipost og rekommanderte brev 9
Afilatelistisk Forening 11
Olav Dyresen: Litt om mitt samleområde 12
Finn Bjørke: Tjuvstart i Bergen 14
Trond Schumacher:
"Brategg"-ekspedisjonen 1947-48 15
Wilfred Wasenden:
Postkort brukt som trykksak 17
Egil H. Thomassen: Det syvende bud 18
Tor Aarak: "Kjære gamle Posten" 19
Referat fra møte 15. nov 2014 20
Trond Schumacher: .... postgårder og postbønder i Gudbrandsdalen. 21

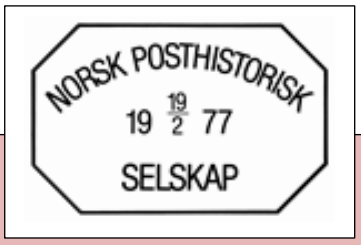

Medlemsmøte
lørdag 24. januar 2015
Odd Arve Kvinnesland:
Kystruten Kristiania-Bergen

Medlemsmøte og årsmøte
lørdag 18. april 2015

Møtene holdes i nye lokaler i 2. etasje, "Anton B." over
Kafé Asylet
Grønland 28, 0188 Oslo kl. 13.00
Mat og drikke: tradisjonelt opplegg

Budstikka

utkommer i 2014 med fire nummer og sendes til medlemmene i NPS.

Ettertrykk tillatt etter avtale for originalstoff.
(Men ikke stoff merket med ©).

Ansvarlig redaktør:
Per Erik Knudsen
Ullern allé 123, 0381 OSLO
Tlf.: 0047 2250 1349
E-post: **budstikka@posthistorisk.no**
per.erik.knudsen@getmail.no

Norsk Posthistorisk Selskap
Adr.: Postboks 4369, Nydalen
0402 OSLO, Bankgiro: 0540 08 40395
Hjemmeside: www.posthistorisk.no

Leder: Trond Schumacher
Holmendammen Terrasse 22, 0773 OSLO
E-post: trond@schumacher.no

Nestleder: Øivind Rojahn Karlsen
Maries vei 12, 3610 KONGSBERG
E-post: oivindrk@online.no

Sekretær: Arvid Løhre,
Lurudveien 28 K,
2020 SKEDSMOKORSET
E-post: arvid@online.no

Kasserer: Gunnar Melbøe
Betzy Kjeldsbergs vei 26 E, 0486 OSLO
E-post: gmelboee@online.no

Styremedlem: Henning J. Mathiassen
Revefaret 69, 3033 DRAMMEN
E-post: henning.j.mathiassen@ebnett.no

Varamedlemmer:
Arne Thune-Larsen
Melumveien 7, 0751 OSLO
E-post: arne1@getmail.no

Knut Arveng
Baglerfaret 4, 0677 Oslo
E-post: knut.arveng@getmail.no

Noen linjer fra redaktøren:

Dette nummeret inneholder stort sett stoff fra medlemmer "som har vært med før". Redaktøren har *ikke* noe imot gjengangere, men ønsker som alltid *også* stoff som andre medlemmer sitter inne med. En trofast gjenganger med skrivelyst er Egil H. Thomassen. I dette nummeret to postranartikler.

Med dette nummer tar Egil pause med ranene. Egil kommer, etter planen, med artikler om noe helt annet fra og med Budstikka nr. 1 / 2015. Vi kan glede oss!

Det er stor bredde i Budstikka, både geografisk og tidsmessig. Vi samler heldigvis ikke på samme måte og ikke på det samme. På midtsidene presenterer Olav Dyresen litt om "sitt" område. Velkommen etter! Olav leverte for sikkerhets skyld to artikler. Den andre fyller to sider i nr. 1/2015.

Budstikka har vært i konkurranse på en utstilling, for kanskje første gang. På vegne av NPS er jeg glad for en oppnådd Vermeil og 82 poeng på Nordia 2014.

At Budstikka kunne nå så høyt opp for 2013-årgangen, skyldes selvsagt andelen originalstoff medlemmene har bidratt med.

Redaktørens julehilsen står nederst til venstre på forsiden. Bildet ble stilt til rådighet av det medlem som fikk tilslag, etter budkamp, på spontanauksjon 15.11. Enda en grunn til å gå på / dra til medlems-møtene.

Per Erik

NORDIA 2014 var en utstilling med mange fine post-historiske eksponater. Mange andre også, for den del. Utstillingens **høyeste poengsum var 97** og ble gitt til **Eigil Trondsens** eksponat: ***Cunard Line: The ships and the Transatlantic Mail 1840-1867.***
Ikke norsk posthistorie, men en norsk posthistoriker. Eigil fikk vel fortjent utstillingens **Grand Prix International.**
Tom Komnæs vant Mesterklassen og fikk **Grand Prix d'Honneur** for sitt eksponat **The Postal History of Norwegian Skilling Covers.**
Kan vi annet enn gratulere begge disse og alle andre aktive posthistorikere ?

Dagligdagens posthistorie

Denne illustrasjonen er fra en tid hvor norsk og dansk hadde nær sammenfallende skrivemåte. Antagelig er den dansk. Den er med her i Budstikka fordi den "kunne ha vært" norsk.
Uansett gis det her et bilde av at andre enn inkarnerte frimerke-samlere var opptatt av "post".

Kort sagt er dette et fint eksempel på "dagligdagens posthistorie" - i overført betydning.

En av redaktørens kjepphester er at vi ikke skal ta oss selv og våre hobbyer *for* høytidelig. Budstikka skal også bringe et variert bilde av hva posthistorikere interesserer seg for, hva vi samler på, hva vi forsker i.

ISSN 1891-8859

Lederens hjørne

November er en hektisk måned for mange av våre medlemmer. Ikke minst på fritiden. Hver eneste helg skjer det noe, og skal man ha med seg alt, kan man bare glemme andre weekend aktiviteter. I år har det vært skikkelig hektisk.

Den første helge n'storauksjonen' til Grimstad filatelistklubb, et årvisst arrangement som trekker filatelister fra fjern og nær til en hyggelig og sosial weekend i Grimstad før jul.
Ikke før har man rukket å sette de nyervervede godbitene på riktig plass i albumene, så bærer det mot visningskveld og ny auksjon i hovedstaden.
Den andre helgen i november to dagers auksjon med auksjonshuset F. C Moldenhauer, hvor det alltid bys fram halvgammelt og gammelt materiale av den største interesse for en posthistoriker.
Så var det medlemsmøte i selskapet, som også denne gang sto i jubileumsårets tegn. Hvordan i all verden klare å lage en 8 rammers utstillings-samling om jubileumsåret 1914, spurte vi Finn Aune.Han stilte velvillig opp for å dele sine tanker og vise godbiter fra sin nye samling, som var gjort klar til 'visning' på den nordiske frimerkeutstillingen på Lillestrøm helgen etter.
"Nordia" ja, for mange av våre medlemmer betyr det masse arbeid. Ikke bare alle forberedelsene, som har tatt mye tid fra mange de siste par årene. Også de mange som ikke satt i utstillingskomiteer og jury, hadde nok å gjøre. Tredje uke av november gikk med til oppsetting av eksponater, åpnings-seremoni, beundring og beskuelse av utstillingssamlinger i håp om å øke egne kunnskaper om ulike temaer, vakttjeneste, åpent foredrag i NPS og palmares på lørdagen, og til slutt nedrigging av eksponater på søndag før man kunne ta fatt på en ny arbeidsuke.
Endelig ble det litt tid til å studere auksjonskatalogen til Kjell Germeten A/S, som hadde sin høstauksjon i Oslo den siste helgen i november. Her var det også mye interessant materiale å beskue og å legge inn bud på i håp om å bli den heldige kjøper. Folk møter ikke opp på auksjonene kun for å kjøpe. Auksjonene og auksjonshelgene er også viktige møte-arenaer. Like viktig som å følge med i salen er praten på gangen, der interessante objekter og diskusjonen om hva som er fornuftige og 'ville' priser på objektene, blir gjenstand for meningsutveksling; skjønt hva som er fornuftige priser, vil man aldri kunne bli enige om. Prisen blir den noen er villig til å betale, heter det, og hvis man lar seg rive med av likesinnede frimerkevenner som ønsker de samme objektene, blir prisene deretter. Når prisene går helt av støvleskaftene, slik vi igjen opplevde det for enkelte objekter på høstens auksjoner, er det blitt vanlig å avslutte budgivningen med applaus i salen idet klubba faller. Det er blitt like vanlig som det nå er vanlig at man klapper etter solosang eller andre kunstneriske innslag i kirken under selve gudstjenesten.
Men selv om november er hektisk, har jeg ennå ikke hørt noen beklage seg over det høye aktivitetsnivået på hobbyen. Det hjelper å minne en selv på at november ellers er høstens tristeste måned hva vær og uteklima angår. Sannheten er at november vil mange posthistorikere ikke være foruten.

Nå er det desember, og aktivitetene som står igjen før "nettene bli lange og kulda setter inn" stort sett er av det sosiale slaget. Et julebord i den lokale frimerkeklubben og julebordet på jobben bør de fleste kunne gjennomføre med hvilepuls. Så når vi nå går julen og nyåret i møte, forhåpentligvis med gode intensjoner for hvordan livet bør leves i året som kommer, står det bare igjen for meg å takke dere for godt samvær og alle bidrag i året som har gått og samtidig ønske dere alle en riktig GOD JUL og ET GODT NYTT ÅR!

Fra *Trond*

Medlemmenes 5-minutter 15. november :

- **Ivar Sundsbø** tok de siste påminnelser og oppfordringene rettet mot utstillingsarrangementet i den påfølgende uke, arrangementet med det velkjente navnet NORDIA 2014.
- **Bjørn Muggerud** reklamerte for salgsobjektene for utstillingen, og ba folk kjøpe av tilstedeværende Thore Habberstad.
- **Fredrik Schreuder** reklamerte for et arrangement på Schafteløkken den 29. januar, der Halvor Kleppen skulle komme og presentere boka «De kalde lekene». (Det er ikke i regi av OFK, det er en torsdag.) Det handler om Vinter-OL.
- **Bjørn Eirik Rasmussen** reklamerte for Forbundets nye håndbok, som ville være til salgs under NORDIA 2014 – og selvfølgelig senere.
- **Arvid Løhre** reklamerte for donasjonsobjektet, et følgebrev fra 1947 som dokumenterer konduktørpost på lokalstrekningen Trondheim-Flå. Opplysninger om dette var sendt ut som e-post til medlemmene i begynnelsen av uken, slik at også de som ikke kunne komme, fikk et tilbud om å gi forhåndsbud.
- **Henning Mathiassen** oppfordret andre, - ikke bare Tore Haga og Arvid Løhre, - om å levere bidrag til hjemmesiden.

"Man tar hva man har"

Dette er ekte norsk posthistorie. Ikke bare en "posthistorie". Et bruksbrev fra fredag 3. mars 1989, frankert med et utvalg frimerker og frankeringsetiketter. Til sammen er brevet frankert med **kr. 3,21**. Det stemte *ikke* med noen aktuell portotakst. Porto for 20 grams brev hadde 1. mars steget fra 2,90 til 3,00 og brevet er **overfrankert** med de 2 nederste frankeringsetikettene og 1-øresmerket.
Rullestemplet fra Tromsø er brukt slik det skulle brukes, her sørges for at frankeringsmidlene ikke kunne gjenbrukes.
I tidligere tider, kanskje posttjenestemannen ville ha sørget for at bare tilstrekkelig porto var blitt stemplet. Om avsender var frimerkesamler, vet vi nå ingenting om. Men vi kan tenke oss at avsender hadde vært det eller at et hedengangent familiemedlem hadde samlet.
Brevet inngår i **Leif Roger Størseths** samling **Postens påfunn og påtrykk**. Om det er stygt eller ikke, det er et individuelt spørsmål. "**Støggvakkert**" kunne dette kunstverket kanskje hett en gang.
Budstikka vil i kommende utgaver presentere flere slike **godbiter** fra moderne posthistorie.

REFERAT FRA MEDLEMSMØTET 20. SEPTEMBER 2014

Posthistorie som hobby kan gi seg de merkeligste utslag. Det var nemlig slik at et slags stort, posthistorisk arrangement i Oslo pågikk *samtidig* med møtet i Norsk Posthistorisk Selskap.

Konkurrerende arrangement

Historien til det andre arrangementet går veldig langt tilbake. Det handlet om en ekspress fotpost på drøyt fire mil i det gamle Hellas, en slags kurerpost.

Kurerposten ble betjent av feltpostbudet **Pheidippides**, i år 490 f.Kr. På grunn av mangelfull HMS gikk det hele på helsa løs for den stakkars postmannen, og han falt på sin post etter tilbakelagt rutestrekning. Dette minnes den dag i dag. Mange mennesker deltar, det var snakk om 25.000 med stort og smått, så det er ikke noe å si på interessen for posthistorie for tiden. Deltakerne løper så fort de klarer på hard asfalt og brostein rundt omkring i Oslo, akkurat som Pheidippides. Ja, han løp jo selvfølgelig ikke i Oslo, men han løp mellom Marathon og Athen.

Arrangementet på møtedagen ble kalt ***Danske Bank Oslo Maraton***, for de hadde en mektig sponsor som ville sette sitt preg på det hele. Heldigvis gikk *ikke* traséen forbi adressen Grønland 28, verken i 490 f.Kr. eller 20.9.2014. Dermed kunne 30 andre posthistoriske interesserte i ro og mak delta på møtet vårt.

Velkommen

Trond ønsket velkommen til den formelle delen av møtet litt før klokka halv to. To medlemmer ble presentert som førstegangs-møtende, nemlig **Carl Gøran Scheve** og **Øyvind Refsnes**, men sistnevnte protesterte heftig. Han hadde da møtt en gang på 1980-tallet! Det skulle vel egentlig bare mangle.

Den ny-gamle redaktøren av NFT ble foreslått som medlem av Selskapet på et møte 23. november 1981, så han har hatt rik anledning til å komme på møtene etter at han den gangen aksepterte invitasjonen. Vi får håpe at det ikke går nye 30 år til neste gang vi får se ham hos oss.

1 minutts stillhet

Peer-Christian Ånensen har ikke hatt styreverv i Norsk Posthistorisk Selskap, men han var valgt vararevisor fra 2004, og revisor alene fra 2006 inntil hans tragiske bortgang i sommer. Vi hedret hans minne ved å reise oss til 1 minutts stillhet.

Hovedpost

Deretter var det tid for foredrag, og i jubileumsårets tegn fortalte **Knut Arveng** over temaet «Hva skjedde i 1914?». Og det var som bekjent ganske mye. Foredragsholderen Knut Arveng har en god evne til å underholde sine tilhørere og presentere ny og interessant kunnskap om sine tema, så også denne gangen. Vi ble med på jubileumsutstillingen 1914 i Oslo, og vi hørte om Tryggve Grans Nordsjø-flyvning som kom i skyggen av utbruddet av Første verdenskrig. Og vi ble minnet om at fler enn 2000 norske sjøfolk omkom under den krigen, selv om Norge holdt seg nøytralt.

Men først og fremst handlet det om den store nasjonale jubileumsutstillingen på Frogner, 15. mai til 11. oktober. Med egen Post- og Telegrafbygning.

Knut Arveng hadde tatt meg seg et antall eksemplarer av ***Nye Frimerke Forum*** som han delte ut til noen av dem som ikke hadde fått det på annen måte. For der han hadde en artikkel med samme tema, over fem sider. De som syns dette referatet blir litt snaut, les bladet!

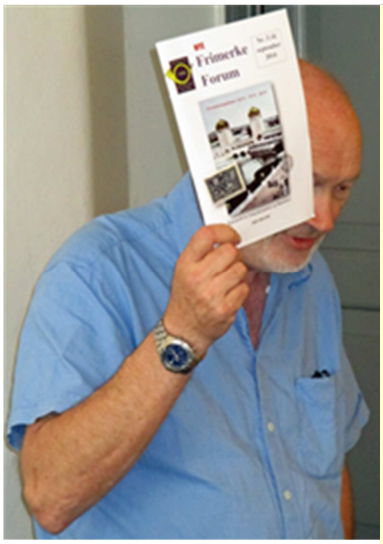

*Fotograf (og referent Arvid) har her foreviget foredragsholderen beskjedent gjemt bak **Nye Frimerke Forum**.*

Så var det velfortjent applaus og belønning til foredragsholderen, og han fikk valget mellom et gavekort på Vinmonopolet og en gammel utbrukt og ugyldig flybillett. Vi vet ikke hva han skal med den, men han valgte flybilletten.

Matpause

Så ble det intensiv lapskausservering og lang kjøkkenkø fram mot 14:45, da alle hadde fått sin store porsjon. «***Asylet***» har lært seg å lage posthistorisk lapskaus.

I spørsmåls- og kommentarrunden etter foredraget, refererte Bjørn Schøyen til denne notisen i NFT nr. 11, 1952:

Tryggve Grans Nordsjø-flyging 1914.

Så får vi vite — 38 år etter at begivenheten fant sted — at der likevel var post med Tryggve Grans fly da han gjorde det første hopp over Nordsjøen. Nå var det bare ett brev, og både avsender og mottaker var noe — eksklusive. Det er H. Thrap-Meyer, Oslo, som har gjort denne oppdagelse og han skriver:

Da Nordsjøflygingen fant sted 30.7.1914 ble der som spesiell kurerpost sendt et brev fra lord Northcliff til kong Haakon. Dette brev var frankert og stemplet med regjeringens spesielle poststempel (30.7. 14 a.m.). Major Tryggve Gran bragte det umiddelbart etter avsluttet flyging til slottet i Oslo. Dette er det eneste brev som ble postalt behandlet og sendt med Nordsjøflyet.

Oslo, den 11. september 1952.
Riktigheten av ovenstående bekreftes.
Tryggve Gran (sign.)

Den som nå hadde *den* konvolutten.

Et eller annet sted i de kongelige arkivene må forhåpentligvis denne konvolutten fortsatt finnes, og Bjørn skulle så gjerne ha sett den, eller kanskje til og med gjerne hatt den?

I 1934 utførte Tryggve Gran en jubileumstur, en reprise. Da var det med noen flere brev, ikke mange, og ett av dem har virkelig Bjørn i sin samling.

Den er *like* god hver gang, men den er *ikke* lik fra gang til gang. Denne gangen var kjøtt-innholdet dominerende, 80 % ble det sagt. Men det var både godt og mektig, og mektig godt! Lapskaus-tradisjonen stammer forresten fra den gang maten ble levert fra Posthuskantinen i «Steinhuset», Hovedpostkontoret i Dronningens gate 15. Der fikk vi lov til å være på et av møterommene med inngang fra vakta i Prinsens gate.

De tre tradisjonelle skålene var alle gjennomført da klokka hadde passert 15:00. Først Selskapets, det vil si de tilstedeværende medlemmer, og så de øvrige medlemmene –absent friends. Til slutt den tredje for Postverket, som det engang var.

Arves valg av belønning, en ikke-postal dokumentasjon av en flyreise, fra 1967.

Norsk Posthistorisk Selskap er, til tross for lapskaus, ingen helt vanlig selskapsklubb. Mellom medlemmene utveksles også postale objekter og mer eller mindre dypsindige samtaler om både gammel og nytt innen filateliens verden. Etter at møtested ble flyttet til 2. etasje over ***Asylet***, er det kort vei til et utmerket sted for å fortsette diskusjonene etter møteslutt. En vettig utnyttelse av en lørdag.

Medlemmenes 5-minutter

- **Per Kindem** reklamerte for den regionale frimerkeutstillingen **Haldenfil 2015**,
  20. – 22. februar 2015. Det var fremdeles mulig med en rask påmelding.
- **NORDIA 2014**, 21. – 23. november 2014.
  Først informasjon fra **Bjørn Muggerud** om at samlingene nå ligger ute på hjemmesiden.
  Palmares, – han regnet med at 50 % nå var bortbestilt, og ba de som planla å delta om å melde seg på.
  Det var nye salgsobjekter, hjemmesiden var ikke oppdatert på dette, men han reklamerte for 3 forskjellige PF-hefter som skulle selges gjennom **Skanfil**, samt en vertikal blokk med Prøysen-merkene, frimerker som normalt finnes på rull. Og referenten vil legge til at disse merkene på spesial-papir tilpasset Frimerketjenestens produksjon, bruker å bli ettertraktet. Og inntekten går til et MEGET godt formål**. Thore Habberstad** hadde med seg objekter til salgs.
- Det trengs også frivillige til Nordia. Bjørn oppfordret spesielt de tilstedeværende som også var medlemmer av OFK, om å melde seg. Og de som skulle til Lillestrøm for å montere egen samling kunne gjerne også gi beskjed om -, og i tilfelle hvor mye, de kunne gjøre av litt ekstra innsats samtidig.
- Den siste saken Bjørn Muggerud hadde, gjaldt katalogene til OFK. På høstmøtet i NPS brukte han vanligvis å ha med seg en rykende fersk Norgeskatalog til salgs. Men som følge av Peer-Christians bortgang rett før katalogarbeidet skulle i gang for fullt, hadde de valgt å hoppe over 2015-utgaven. I stedet planlegger de en oppdatert utgave av «**NK Postal**», og håper at de får den klar til NORDIA. Han etterlyste eventuelle innspill og korreksjoner til Postal.
- **Trond** kunne opplyse at **NPS** deltar på Nordia med to ting. For det første har vi gitt en ærespris som vi ønsker skal gå til beste posthistoriske eller beste norske posthistoriske eksponat. I tillegg vil vi ha et utadvendt åpent møte på lørdag kl. 13:00, med "tentativ tittel" (sic!): «Posthistorie er gøy / Hvorfor samle posthistorie»!
- Forbundspresident **Tore Berg** reiste seg og oppfordret alle til å besøke utstillingen. (Han sa egentlig at han *forutsatte* at alle kom.) Så da så, da har vi vel ikke noe valg ☺
- Vårt medlem **Oddbjørn Salte** var langveisfarende møtedeltaker. Han har lagt bak seg en formidabel og verdifull innsats med å publisere Jens Schanches rapport og skriv. Tore ville gjerne gi en liten påskjønnelse, for han visste at Oddbjørn ikke hadde faksimileutgaven av **Schanches kart.** Det kom opprinnelig som bilag til **Berrums posthistorie**. Tore hadde kommet over noen av dem, og kunne med glede overrekke Oddbjørn ett eksemplar.

Over posthistorikerne Tore og Oddbjørn; til høyre utsnitt fra Schanches kart. Kanskje NPS bør lage en ny utgave til alle medlemmer?

Spontanauksjon

Auksjonen var varslet til kl. 15:40, men ble igangsatt et par minutter før. Som vanlig var det Trond som svingte klubben. Det vil si, den hadde han glemt hjemme og Trond måtte derfor bruke provisorisk «hjelpeklubbe». Øyvind var bisitter.

Det var 36 objekter, og det startet ganske rolig. Det første objektet det ble skikkelig kamp om, var **en konvolutt** med 1914-jubileumsserie, pent stemplet med maskinstempelet fra ***Eidsvold Verk, 17 V 14,*** med Eidsvollsbygningen som motiv. Konvolutten gikk for 420 kr.

Posthistorie i Flekkefjordsregionen av *Gaute Lende* og *Ole Z. Torkildsen* (1992) ble betalt med 220 kr. En mindre bok om **Postvegane i Hordaland** av *Johannes Gjerdåker* (1989), gikk for ikke mindre enn 200 kr, et raust bud fordi dette var donasjonsobjekt.
Det samme var den forholdsvis nye **boka om historien til PP-finans**, postfolkenes eget finansselskap for lån og innskudd. Den gikk for drøye 50-lappen, mens *Raftos* historieverk fra Telegrafjubileet i 1955 havnet på 70 kr.

Stort sett litt tregt salg, men det kom da noen kroner inn, også fra donasjonsobjektene. Kanskje vi i stedet skulle skaffe oss en sterk sponsor, som like gjerne kan støtte drøye 150 posthistorisk interesserte over hele landet? Heller det enn at de sponser den aktiviteten som satt sitt preg på Oslo ellers?

Men hvis vi av den grunnen må kalle oss «Danske Bank Norsk Posthistorisk Selskap», får vi klare oss uten!

Auksjonen var slutt kl. 16:13, og det var også siste post på programmet.

Referent: *Arvid*

Det er en skam

av Egil H Thomassen

Den 7. august 1827 undertegnet Karl Johan loven om et nytt kjøpstadsanlegg i innlandet. I flere år hadde det pågått utredninger, komiteer hadde avgitt sine innstillinger og til slutt hadde man kommet fram til politisk enighet om plassering. Et kjøpstadsanlegg var ikke det samme som en by. Det var nærmest en by på prøve, et handelssted som skulle rettferdiggjøre sin eventuelle bystatus.

Kjøpstadanlegget **Lillehammer** var det første i innlandet i Norge som ble anlagt med grunnlag i handel. Eldre innlandsbyer som Kongsberg og Røros var gruvebyer.

Alle som ønsket det kunne slå seg ned på Lillehammer og «drive al slags Handel og borgerlig Næring». De nye innbyggerne var fritatt for de faglige krav som ellers var pålagt kjøpmenn og handverkere. Allerede før kongen hadde satt sitt navntrekk på loven og ***amtskonduktør Buchholz*** hadde begynt å stikke ut gater og eiendommer, begynte det å strømme til lykkejegere. En merkedag for den kommende kjøpstaden var 1. april 1828. Da kom ***fogden Friis*** den lange vegen fra Toten for, assistert av amtskonduktøren, å utføre sin formelle embetshandling; å forestå utdeling av byggetomter.

Gardbrukersønnen ***Martin Petersen*** ble døpt i Nesodden kirke 9. november 1806. Men jordbruk fristet ikke, og snaut 20 år gammel ble han ansatt som ekspeditør hos ***kjøpmann Meyer*** i Tollbodgaten i Christiania. Her underslo han 700 speciedaler av kassen og forlot byen. Neste stopp ble det nye og lovende kjøpstadsanlegget i innlandet hvor han ble ansatt som krambudreng hos **kjøpmann Petter Nielsen** i Søndre Tverrgate (i dag Mathisens gate). Her fortsatte han med bedrageriene, og etter en tid var Nielsen nærmest konkurs. Som Martin Petersen sa ved et sannhetens øyeblikk senere i livet: «*Han have handlet saa urigtigt med Nielsen, at han aldri kunde forsvare det*.»

Mathisens gate 5 «Smørøsja» er en av Lillehammers eldste bygninger. Her var Martin Petersen krambudreng hos kjøpmann Petter Nielsen.

Det var neppe flere kjøpmenn som ville ha Martin Petersen i sin tjeneste. En mulig startkapital fra underslagene hos Meyer og Nielsen var nok forspilt, så han lånte 440 daler av sin gamle far på Nesodden og startet i 1828 opp sin egen krambu. Den lå i et falleferdig hus med to rom beliggende på et myrete område i nåværende Kirkegata. Stedet ble benevnt Badstudiket. Petersens bolig lå på Brubakken, der hvor Kongeveien krysset Mesnaelva.

I likhet med andre handelsmenn som hadde slått seg ned på Lillehammer, slet Martin Petersen med liten omsetning og dårlig økonomi. I november 1829 måtte han låne varer for 600 speciedaler. Uten tvil var han snart fallitt.

Men Martin Petersen hadde en plan for å skaffe seg ny kapital. Om kvelden 11. februar 1830 spilte han kort hos en kjøpmannskollega. Men han spilte sine kort dårlig og satt uvanlig taus og innesluttet. Tidlig på kvelden begynte han å skylde på tannverk, og ved ellevetiden takket han for seg, tok på seg sin fotside, lysegrå frakk og gikk sammen med en nabo ut i vinterkulden.

Noen timer senere, ved totiden natten til 12. februar, satte ***Jørgen Pedersen Hammerseng*** seg i sleden for å føre posten nordover. Han var postbonde i ***Fåberg*** med ansvar for strekningen til ***Moshus i Øyer***. Jørgen var født i 1788 som eldste sønn av Peder og Sigrid Hammerseng og hadde overtatt ansvaret for postførselen etter sin far. På denne turen var han ubevæpnet og uten det obligatoriske posthornet, som var til reparasjon.

Garden Hammerseng i Fåberg etter maleri fra før 1900.

Garden Moshus i Øyer var nevnt som postgard allerede i 1666. Tegning fra 1838

Fem kilometer nord for Lillehammer ligger ***Brunlaugsletten***. Her skulle den første bruforbindelsen mellom øst- og vestsiden bli bygget i 1837 etter tegninger av amtskonduktør Buchholz, og i 1894 ble Fåberg jernbanestasjon åpnet her. Men denne vinternatten i 1830 ved tre-tiden lå sletten nesten øde, og da postsleden passerte var det bare en person på veien.

Noen timer senere var ***Ingebret Lillerøen*** fra Ringebu på vei hjemover etter en tur sørpå. Ingebret var kommet et stykke da han fikk se en hest med slede stå rolig på veien, men ingen kjørekar. Noen hundre meter lenger nord fant han ei lue og deretter en blodig mann liggende i snøen. Mannen stønnet flere ganger «*det er en skam*». Han ble hjulpet til den nærliggende plassen Brunlaugsletten og gjenkjent som postbonden Jørgen Hammerseng. Doktor ble budsendt, men seks timer senere døde postbonden uten å ha fortalt hvem som hadde angrepet ham. De eneste ordene han hadde hvisket var «*Kjære venner – hjælp mig*».

Lensmann Niels Fliflet ble varslet og ettersøkning satt i gang. Det ble funnet fotspor i snøen. Lensmannen, som var forut for sin tid som etterforsker, laget papirmodeller av fotsporene. De viste støvler med karakteristiske kjennetegn; jernringer og et spikerhode midt på hælene. Hundre skritt fra veien ble postveska funnet oppskåret med de fleste brevene uåpnet. En stor konvolutt til Det ***Gudbrandsdalske Musketerkorps*** med ***356 speciedaler, 60 skilling*** var åpnet og tømt. Men et brev med 60 speciedaler var oversett.

Snart meldte det seg vitner. Det hadde vært gravøl på garden ***Håvemoen*** den natten, og to menn, ***Svend Sundgaarden*** og ***Poul Vormstuen***, hadde på hjemveien ved plassen ***Ensrud***, noen kilometer syd for gjerningsstedet, møtt en mann de på lang avstand mente å kjenne igjen på den karakteristiske lyse frakken.

Da de hadde stanset for å hilse på, hadde mannen dekket ansiktet og strøket forbi. Men de var ikke i tvil, mange ganger hadde de måttet gå på fjøler for å komme inn til kramboden hans i det myrsiget de kalte Badstudiket. Andre vitner fortalte lensmannen at de åtte dager tidligere hadde sett Petersen på et ensomt sted hvor samme postbonde var ventet å passere med sydgående post til ***Hauknes i Brøttum***.

Det var kjent på Lillehammer at Martin Petersen en tid hadde hatt en krangel med gardbrukeren Jørgen Hammerseng, som han mente skyldte ham én speciedaler. Offentlig hadde han uttalt at «*slige Mennesker vare værdige til at dræbes*». Nå kunne en kombi--nasjon av pengemangel og gammelt nag ha satt i gang en tragisk prosess.

Den 23 februar 1830 ble Jørgen Hammerseng bisatt. Han ble 42 år gammel og etterlot seg enken ***Johanne Tomasdatter*** og to sønner på 13 og 10 år. I kirkeboka skrev presten:

«*Som skulle Ledsage posten fra Hamerseng til Moshuus. Blev Myrdet nordenfor Brunlaugsletten kl. 3 om Morgenen den 12te Febr. og Posten Røvet*»

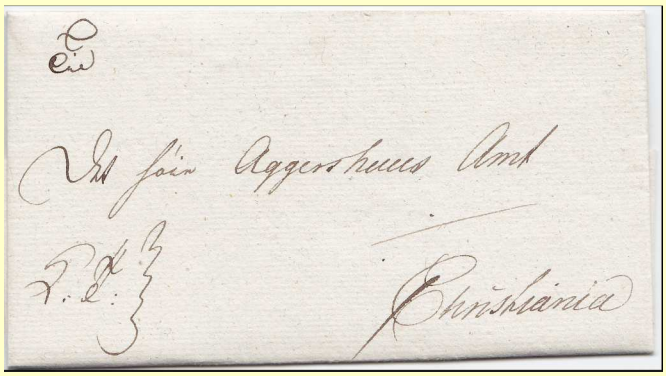

Brev sendt sydover fra Lillehammer 30. mai 1829 med postbonde Jørgen Hammerseng. Avsender amtskonduktør Carl Christian Buchholz

Den videre etterforskning ble ledet av lensmann Fliflet sammen med ***sorenskriver Thomas H. Møinichen***, som delegerte oppgaven til sin ***fullmektig Christopher Plathe***. Vitneforklaringen fra de to gravølgjestene førte til at det samme dag ble opptatt forklaring av den mistenkte og foretatt ransaking av hans krambod og bolig. Det ble ikke funnet penger eller mulige drapsvåpen, men lensmannen tok beslag i Petersens grå frakk. Den hadde blodflekker.

Lensmann Fliflet og fullmektig Plathe opptok forhør av deltagerne i kortspillet, av mannen som hadde hatt følge med Petersen hjem den aktuelle kvelden, og av naboen ***Christian Fredriksen Brubakken*** som Petersen sa han hadde oppsøkt ved midnatt på grunn av ei vond tann. Men Christian og hans kone motsa dette alibiet. Besøket hadde funnet sted mellom klokken fire og fem neste morgen, det hadde Christian skjønt av «*Maanens Stilling til Stjærnene*».

Indisiene var nå så sterke at den 26. februar ble Petersen buret inne på lensmannsgarden ***Smestad***. Tiltale ble reist og 23. mars ble saken overgitt til en kommisjon bestående av ***sorenskriverne Møinichen*** i søndre Gudbrandsdalen og ***Weidemann*** i Toten, Vardal og Biri. Petersen blånektet for drapet, men fortalte fullmektig Plathe ved et tilfelle at han kunne ha begått drapet i et anfall av sinnsforvirring eller søvngang. Det ble tolket som taktisk spill.

Mens saken ble behandlet av kommisjonen ble Petersen sittende i arresten på Smestad hvor han hadde det relativt fritt. En natt i november fikk han overtalt sine voktere til å følge seg til plassen ***Hammeren*** nær ved Brubakken, hvor han bak en stein i grunnmuren hadde gjemt en pakke med pengesedler. På tilbakeveien møtte de imidlertid lensmannen, og 32 spd ble konfiskert. Nå ble Petersen endelig kroppsvisitert. I strømpene ble det funnet sedler, og oppunder takbjelkene i arresten kom resten av de stjålne 356 spd for dagen.

På grunnlag av etterforskning og bevis **dømte kommisjonen 13. juni 1831 Martin Petersen for postran og drap til *halshugging, steile og hjul***.

Kommisjonen hadde lagt følgende bevis til grunn for sin dom:

a) Petersen hadde unnslått seg for å ha noen i sin bolig den natten drapet ble begått og ved tidligere anledninger det var postavgang.
b) Petersen kunne ikke bevise at han hadde oppholdt seg i sin bolig drapsnatten.
c) Det var påvist at han hadde et dårlig forhold til den drepte postbonden.
d) Vitner hadde sett ham i nærheten av drapsstedet.
e) Petersen hadde kjøpt en kniv i Øyer av den type som var benyttet ved drapet.
f) Han hadde hevdet at han kunne ha utført drapet i sinnsforvirring eller søvngang.
g) Fotsporene i snøen på drapsstedet passet med Petersens fottøy.
h) Det var blod på Petersens grå frakk.
i) Et beløp tilsvarende det som var ranet var blitt funnet på eller nær Petersen.
j) Petersen hadde dårlig økonomi med flere og til dels store lån.

Mens Martin Pedersen satt i arresten på Smestad skrev han i oktober 1830 til sin forsvarer, prokuratoren Østen Jørstad:

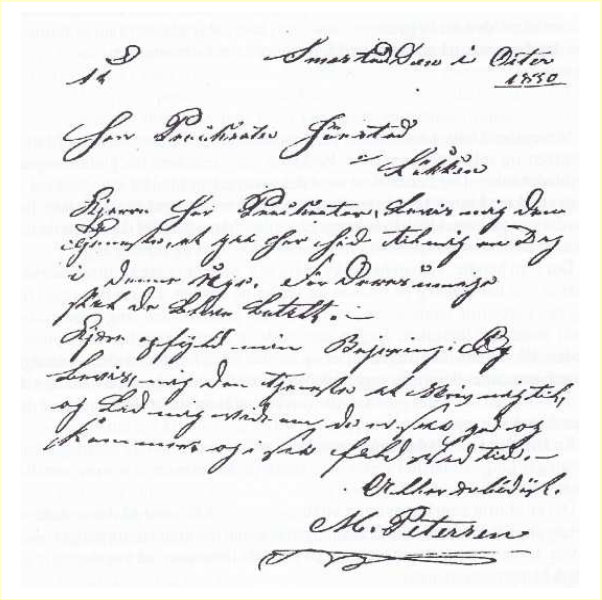

«Kjære herr Prochurator, lovis mig den tjeneste at gaa hid til mig en dag i denne uge. For Deres umage skal De blive betalt. - Kjære opfyld min Begjæring. Og lovis mig den tjeneste at skriv mig til, og lad mig vide om De er saa god og komme og i saa fald hvad tid». Ærbødigst M. Petersen.

Martin Petersen hadde på dette tidspunktet speciedaler til å betale sin forsvarer med, gjemt oppunder takbjelkene i arresten.

Etter at Petersen var blitt dømt til døden, ble han ført til rådhusarresten i Christiania i påvente av Høyesteretts behandling av saken. Mens han satt der fikk han et godt forhold til fengselspresten, ***kapellan Wilhelm A. Wexels***, som var grudtvigianer. Wexels skal ha uttalt: «***Jeg søger at bringe ethvert Menneske der betros mig til Vejledning, til Selverkjendelse***». En drapsmann måtte møte både en jordisk og en hinsidig dommer. Om livet så gikk tapt, var det framfor alt sjelen det sto om. Frelse krevde botferdighet og anger. Den 13. mai 1832 holdt Wexels en preken under fengselsgudstjenesten der han talte over ***Joh. 16,16*** og om gleden i Kristus og menneskenes trang til varig glede. En forutsetning for denne gleden var sannheten.

Prekenen hadde gjort et dypt inntrykk på Petersen. Han ba om en samtale med Wexels og tilsto: «***Det nytter ikke at dølge det længer. Det er mig som er Gjerningsmanden***». Han gjentok tilståelsen i et rettsmøte samme ettermiddag. Etter å ha tilstått, ble han mer åpen og søkte om tilgivelse hos alle han hadde forbrutt seg mot.

Kapellan, senere sogneprest Wilhelm Andreas Wexels (1797-1866)

Høyesterett hadde behandlet Martin Petersens anke 14. april 1832, men ikke funnet nok grunner for benådning.

Den eneste formildende omstendighet Høyesterett hadde funnet var hans unge alder, 23 år. Det var etter Christian V's Norske lov ikke tilstrekkelig.

Retten anmodet kongen om å la straffen fullbyrdes, og 15. juni sluttet Karl Johan seg til Høyesterettsavgjørelse. Tilståelsen i mellomtiden var ikke god nok grunn.

Martin Petersens siste ønske var å bli halshugget i Christiania, men Justisdepartementet avslo søknaden, det var viktig at lokalbefolkningen fikk se rettferdigheten skje fyllest. Så Petersen ble transportert tilbake til kjøpstadsanlegget for å henrettes på stedet for drapet. Den 25. juli 1832 fant eksekusjonen sted på Brunlaugsletten med den 75 år gamle ***August Lædel*** som skarpretter.

Fogden Friis var nok en gang kommet til Fåberg for å utføre en formell embetshandling; å lese opp dommen. Martin Petersens sjelesørger kapellan Wexels stilte den dødsdømte det sentrale spørsmålet «***Vil du paa denne Troe og i denne din Daabs Pagt gaae Døden i Møde i denne Stund***?» Svaret var ***ja.***

Liket ble lagt på steile, men ble etter krav fra bygdefolket tatt ned umiddelbart og gravlagt på stedet. Det var siste gang en henrettet i Norge ble lagt på steile. Wexels skrev i 1833 en bok om sine samtaler med Martin Petersen. Den kom ut i tre opplag.

Brunlaugsletten med den senere broen. Håndkolorert foto fra 1908.

Kilder:

Leiv A. Brecke: *Kildeskrift til norsk posthistorie* s.142, 177, 233

Per R. Bærøe: *Herlig er Staden, prægtig er Gaden.* Thorsrud Lokalhistorisk Forlag (2000)

Trond Feiring*: Mordet på postbonden Jørgen Hammerseng.* Byavisa. (1. juni 2006)

Aksel Hattestad: *Frå det Fåberg som var;* Lillehammer og Fåberg Historielag.

Kirkebok for Fåberg, Oppland fylke. (1818-1837)

Henry Nordstrøm*: Det gamle Lillehammer.* Lokalhistorisk Forlag (1992*)*

Norsk Handels Tidende 6. mai 1830.

Posthornet*: En postrøverisak fra gamle dager.* (1908-09)

Riksarkivet: Høyesterett. *«Voteringsprotokoll for 14de April 1832».*

Torgrim Sørnes: *Ondskap. De henrettede i Norge 1815-1876* Schibsted Forlag (2009)

W.A.Wexels: *Forhandlinger med Postrøveren og Morderen Martin Petersen 1832* (1833)

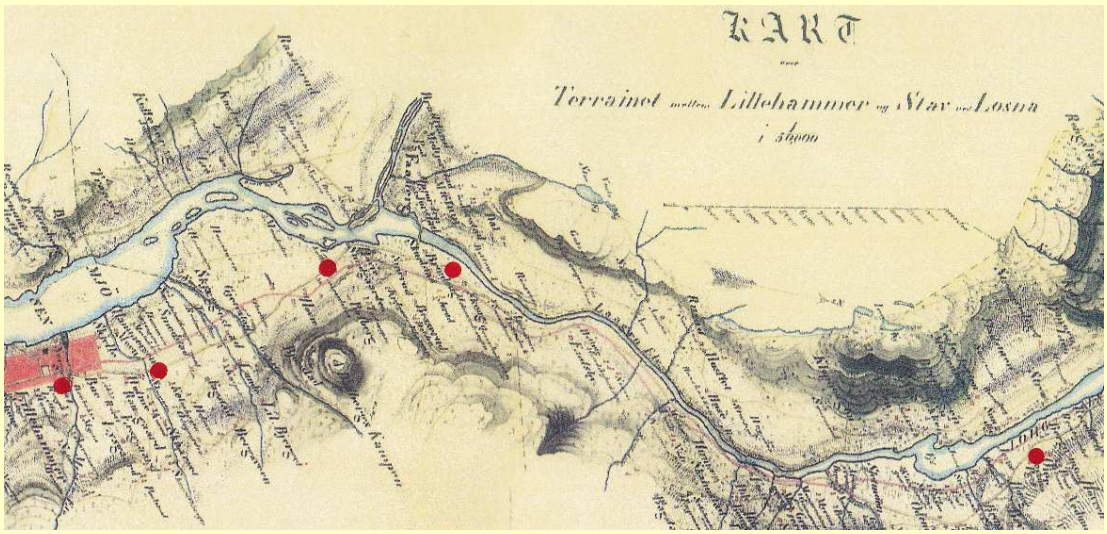

Det gamle kartet viser fra venstre. Brubakken, Hammerseng, stedet hvor de to karene møtte Martin Pedersen, drapsstedet Brunlaugsletten og helt til høyre. postgarden Moshus i Øyer.

© Kartverket

Noe gikk i svart i Budstikka nr. 3. Kortet til høyre fikk tekst på side 23, men ingen så kortet. Her kommer både kort og tekst på nytt:

*Rekommandert postkort til Danmark frankert med **15 + 25 øre Nordkapp I (NK 181)** og **20 + 25 øre (NK 223)** og **30 + 25 øre (NK 224) Nordkapp II**, stemplet **NORDKAPP – LE CAP NORD 13-7-39** (stempeltype 5). Nordkapp stempeltype 5 var i bruk på Nordkapp-platået fra 1930 til 1939.*

TILBAKEMELDING OM MOTTATT VERDIPOST OG REKOMMANDERTE BREV.

Av Wilfred Wasenden

Etter at posttjenesten ble satt i system på slutten av 1600-tallet, ble alle brev ført inn i spesielle protokoller. Det skulle utarbeides fortegnelser med opplysninger om avsender, mot-tager og eventuelt verdiinnhold. Opplysningene for hvert brev skulle føres på kartene som fulgte posten til mottager-stedet. I ***Postordningen*** datert 25. desember 1694 finner vi følgende formulering:

> ***Postmesterne skal holde rigtige Protocoller, som af Generalpostmesteren eller den, som Directionen haver, skal være igjennemdragne, nummererede og forseglede, hvorudi alle Breve, som dem leveres, ved Nummer, Navn og Taxt riktig skal antegnes, saa at Enhver altid kan have fornøden Underretning om sine Breves Befordring og Adresse. Og skal Postmesterne til ethvert Sted her i Rigerne og Fyrstendømmerne, hvor de Breve med Posten hensende, et rigtigt og med deres Protokoller eenslydende Kart hver gang lade medfølge..(§3).***

Fortegnelse

over de med Posten fra Wang til Lillehammer den 14. Julii 1835

følgende Breve og Pakker med Penge eller Andet af Værdie.

No. paa Kartet.	Til hvem det er adresseret.	Det Medfølgendes Indhold.	Værdie.	Anmærkninger.

Fig. 1

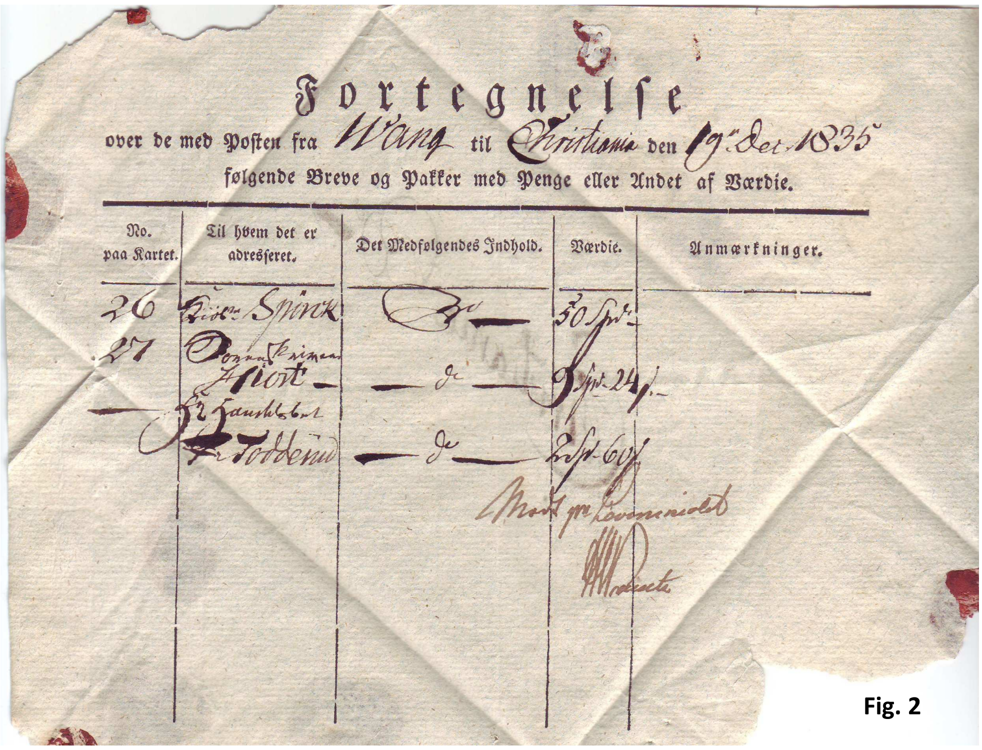

Fortegnelse

over de med Posten fra Wang til Christiania den 19. Dec. 1835

følgende Breve og Pakker med Penge eller Andet af Værdie.

No. paa Kartet.	Til hvem det er adresseret.	Det Medfølgendes Indhold.	Værdie.	Anmærkninger.
26	Spink		30 Spd.	
27	Hiort	— d° —	9 Spd. 24	

Fig. 2

Innenlandsposten.

Selv om alle brev skulle karteres og behandles omsorgsfullt, var det særlig viktig å innføre rutiner for å etterrette verdiposten da det kunne bli snakk om erstat-ningsansvar dersom slike sen-dinger kom på avveier. Begrepet verdipost ble opprinnelig brukt om ***Breve og Pakker med Penge eller Andet af Værdie***. Det ble tidlig pålagt postmesterne strenge rutiner for behandling av verdiforsendelser. Formularer fra 1835 kan tjene som eksempler på fortegnelser som skulle følge kartene og verdisendingen. Postmesteren på ankomststedet skulle kontrollere at sendingen var i overensstemmelse med kartet, deretter signere på fortegnelsen og returnere denne til avsender med omgående post. Illustrasjonen i figur 1 viser fortegnelsen som fulgte verdi-posten som ble ekspedert fra ***Wang Postaabnerie*** til ***Lillehammer*** 14. juli 1835. Fortegnelsen ble signert for riktig mottagelse og returnert til *Wang Postaabnerie*.

I figur 2 er gjengitt en tilsvarende ***Fortegnelse over de med Posten fra Wang til Christiania den 19. dec. 1835 følgende Breve og Pakker med Penge eller Andet av Wærdie.***

I Christiania ble sendingen kon-trollert, fortegnelsen attestert for riktig mottagelse av verdiposten og deretter returnert til *Wang Postaabnerie*. Formularet ble foldet som et brev og forseglet før avsendelsen fra Wang,

> Det har foreløpig ikke lyktes å finne forordningen som fastsetter rutinene for kvittering og tilbakesending av de innenlandske fortegnelsene over verdiforsendelsene fra 1830-tallet, men de to illustrasjonene vist ovenfor dokumenterer gjeldende praksis på den tiden.

Etter at postverket åpnet for å sende post under rekommandasjon tidlig på 1800-tallet, ble også slike brev behandlet med særlig omhu. I desember 1848 fikk de største poststedene anledning til å benytte summarisk kartering i stedet for stykkevis kartering for ordinære brev. Pengebrev og rekommanderte forsendelser skulle fortsatt karteres enkeltvis i likhet med tidligere *(Wasenden, 2006).* Forsendelsen av denne type post ble nå ledsaget av en Bankofortegnelse[1] som, etter å ha blitt kontrollert og funnet i orden av mottagende poststed, skulle returneres til avsendende poststed i kvittert stand.

I *Postreglementet Samling af de for Postvæsenet gjædende Lovbestemmelser og reglementariske Bestemmelser m.v. datert november 1888 finner vi i kapittel XI. Særskilt om Værdiforsendelser ledd 6 følgende formulering:*

> ***Den specielle Bankofortegnelse tilbagesendes i kvittert Stand med første Post til Udgangsstedet.***

I *kapittel XII. Særskilt om rekommanderede Forsendelser* heter det i §12:

> ***Rekommanderede Forsendelser skulle karteres, opføres paa Bankofortegnelse og forsendes som for værdiforsendelser bestemt.***

Det gis deretter henvisning til kap. XI om verdiforsendelsene. Ut fra dette kan vi slutte at regelverket om tilbakesending av attestert bankofortegnelse fra mottagende postkontor til avsendende postkontor var praksis også på slutten av 1800-tallet.

Utenlandsposten.

I flere av konvensjonene med utlandet finner vi klare bestemmelser som fastsetter hvordan posten skulle utveksles. Noen eksempler skal gjengis. I dampskipskonvensjonen mellom Sverige/Norge og Danmark fra 1. juni 1820[2] heter det i *3die artikel*:

> ***Saavel de Breve, der med Brevposten ankomme til Frederikshavn fra Norge, som de der ankomme dertil, bestemte til Norge, blive at aflevere til, og modtage fra den Danske Postmester sammesteds efter Stykketal, og bør Overleveringen gjensidigen skee ved Conference, og ved at afgive tvende ligelydende Carter over de afleverede Breve, hvorpaa disse ere anførte ved Løbenummere, Eiernes Navne samt Afgangs= og Bestemmelsesteder, af hvilke Carter det ene medfølger Brevene, og det andet tilbageleveres med Qvittering for sammes Modtagelse; paa hvilken Maade ligeledes bliver at forholde med de fra Norge til Frederikshavn ankomne, og med de til Norge fra Danmark og Udlandet bestemte Pakkepostsager….***

I ***dampskipskonvensjonen*** mellom Sverige/Norge og Danmark fra 28. februar 1828 gjentas dette regelverket i artikkel 2. Duplikatkartet skulle signeres og returneres til avsender som kvittering på at posten var mottatt i overenstemmelse med kartet. I et sirkulære datert 6. mars 1847 understrekes det på ny i ledd 5 at:

> ***Karterne over formeldte Breve udfærdiges* in duplo, *hvorefter Duplicatkartet vil blive tilbagsendt fra det modtagende Postcontoir med omgaaende Post, forsynet med Qvittering for Modtagelsen.***

Også i sirkulære datert 14. juni 1848 understrekes det at:

> ***"Duplicatkartene tilbakesendes med den nærmeste paafølgende Post…"***

I det samme skrivet opplyses det at:

> ***"Bancobreve settes på et særskilt Kart, og det noteres paa det almindelige Brevkart, at et Kart over Bancobreve medfølger".***

Også i postkonvensjonen mellom Sverige/Norge og Russland/Finland, gjengitt i sirkulære datert 22. februar 1847, finner vi tilsvarende formuleringer. I ledd 6 heter det:

> ***Vedlagte Karter blive at benytte til Breve, som skulle gaae de omhandlede Router til Finland og Rusland. Ved enhver Forsendelse ville Karterne blive at udfærdige in duplo, hvoraf det ene retournerer til Postcontoiret med vedkommende Postbureaus Paategning. De med ankommende Post blive at tilstille det afsendende Svenske Postcontoir, forsynede med Postcontoirets Paategning om, at de paa Karterne anførte Breve ere rigtigen modtagne.***

I *Art. 12 i Convention om Oprettelse af en almindelig Postforening afsluttet i Bern 9 October 1874*, heter det:

> ***Udvexling af Breve med angiven Værdi og af Postanviisninger skal være Gjenstand for nærmere Overeenskomst mellom de forskjellige Foreningslande eller Grupper af Foreningslande.***

Til tross for at det ble forlangt kvitterte tilbakemelding for utenlandsposten mellom flere av landene Norge korresponderte med, har undertegnede ikke sett signerte **duplikatkart** returnert fra utlandet. Trolig ble disse makulert etter en stund. Om noen eksempler likevel skulle ha kommet ut på samlerhender, vil det være interessant å få dette publisert med illustrasjon.

Internt i Sverige ble innenlands rekommanderte forsendelser bekreftet mottatt i likhet med ordningen i Norge. Det ble tatt i bruk spesielle formularer for å attestere korrekt mottagelse av ***rekommenderad post***

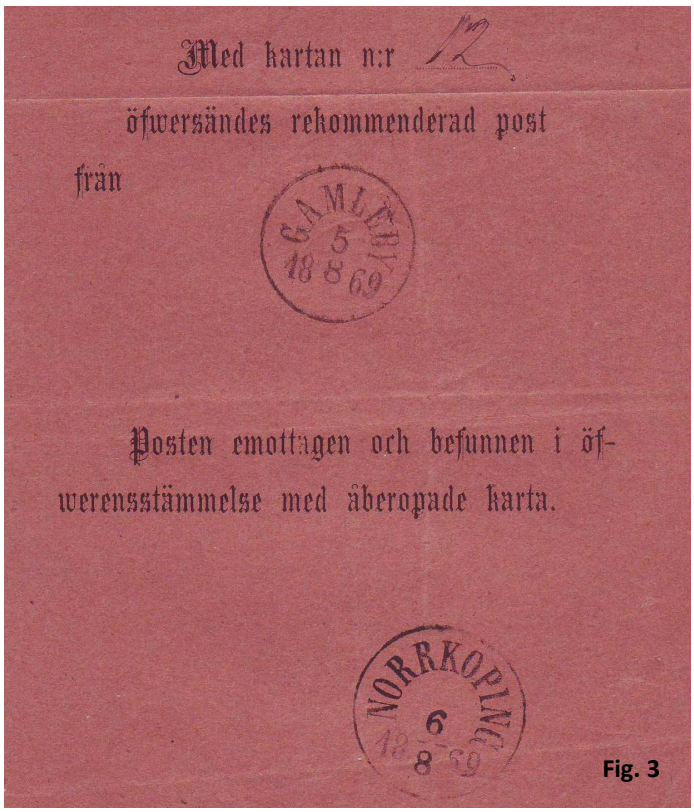

Fig. 3

[1] Bankofortegnelsen ble senere erstattet med *Bl. 62a – Verdipostliste*

[2] Først iverksatt fra 2. juni 1821.

Figur 3 viser kvitteringsblanketten (noe forminsket av plasshensyn) som fulgte den rekommanderte posten og kartet fra ***GAMLEBY 5/8-1869*** til ***NORRKÖPING***. Der ble sendingen kontrollert, og svardelen stemplet og returnert til avsender dagen etter.
I avtalen Norge hadde med Sverige finnes tilsvarende bestemmelser som de som er gjengitt i postkonvensjonene nevnt ovenfor. I et sirkulære nr. 18 fra 1849 ledd 10 heter det bl.a.:

"Charterne over recommanderede Breve bör udfærdiges in duplo, og har det Postcontor, (Postexpedition) til hvilket Brevene ankomme, med omgaaende Post at tilbagesende det ene Exemplar qvitteret til det Postkontor, som har udfærdiget samme."

Formularet, gjengitt i figur 4, viser at postkontoret i Gamleby i Sverige oversendte rekommandert post til Bergen postkontor 3/1-1871. Anmodningen om å tilstile avsendende postkontor kvittering for mottagelse ble effektuert i Bergen 11/1-1871.

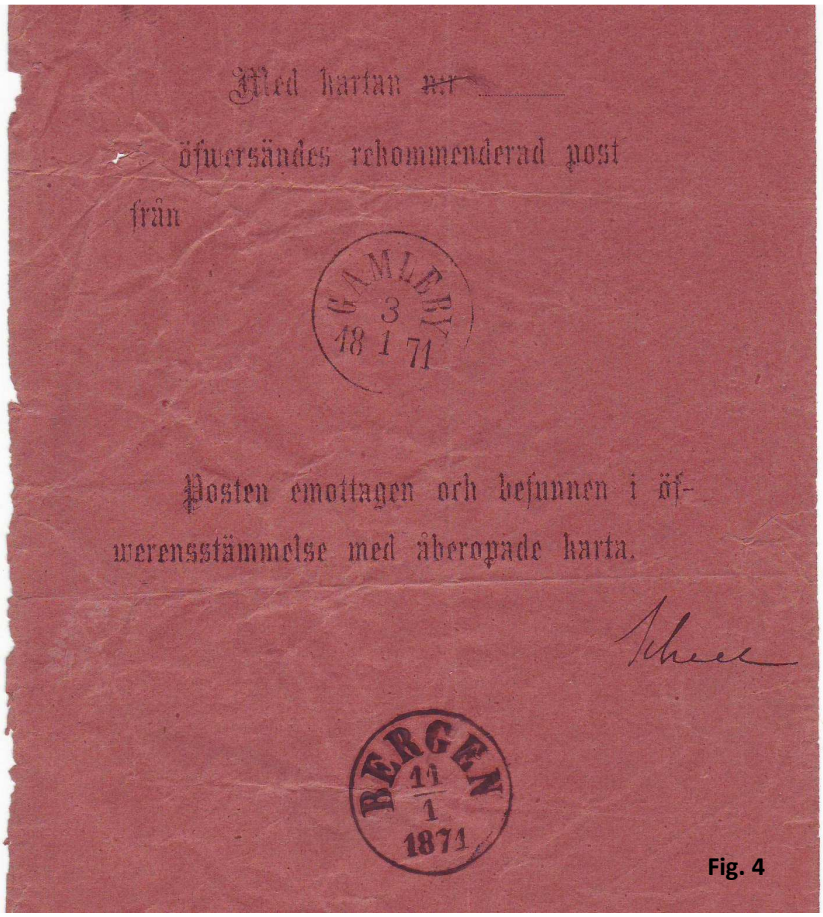

Fig. 4

Kvitteringsdelen av oversendelsesskrivet ble revet ut og stemplet ***BERGEN 11/1-1871*** og underskrevet av postekspeditør Scheel (?) før den ble returnert til Gamleby. Etter de opplysningene jeg har fått er kvitteringsdelene for de to eksemplarene som er registrert returnert fra Norge, utgått fra Gamleby. Etter avtaleverket skulle tjenestepost mellom Sverige og Norge gå portofritt, og dette formularet ble returnert med første sending til Gamleby postkontor i Sverige.
(Blanketten i fig. 4 er "kuttet" oppe og nede av plasshensyn. Målene er ca. (11x18,5) cm.)

Det er nærliggende å anta at kvitteringsdelen både fra innenriks og utenriks post skulle makuleres etter en viss tid. At det likevel har «overlevd» noen eksemplarer er spesielt interessant da det dokumenterer den praksis som skulle følges for å attestere at oversendt verdipost var vel mottatt.
Det vil være interessant å vite om andre samlere besitter liknende blanketter fra Sverige eller fra andre land, eller kjenner til sirkulærbestemmelser som gir opplysninger om de rutinene som skulle følges når pengebrev og rekommanderte forsendelser ble utvekslet mellom postkontor.

Kilder:
W. Wasenden (2006). *Rekommanderte norske forsendelser gjennom 200 år.* Ped-Tjenester AS, Postboks 270, 1377 Billingstad.
Diverse sirkulærer fra Postbiblioteket og objekter fra egen samling.

Ikke-frimærkesamlere raser over Ateistisk Selskab

"Hvis ateisme er en tro, er det en hobby ikke at samle på frimærker," lyder et populært ateistisk slogan. Men det er en hån mod ikke-frimærkesamlere, lyder det fra *Afilatelistisk Forsamling*.

Hver onsdag klokken 19.30 mødes 17 mennesker i et klasseværelse på en folkeskole i Aarhus. De er medlemmer af **Afilatelistisk Forsamling** og mødes for at dyrke deres fælles manglende interesse for at samle på frimærker. Snakken går lystigt hen over de små skåle med chips og småkager, og der er termokander med friskbrygget kaffe og te til at skylle ned med.
I aften er der oplæg over emnet "**Alt det, man får tid og råd til, når man ikke samler på frimærker**". Det er lokalafdelingens formand, *Mathilde Krøyer-Olesen*, der holder det.
"Frimærker er et levn fra en tid, vi på ingen måde ønsker at vende tilbage til. Og kommunerne støtter rask væk foreninger, der intet andet formål har end at sætte disse små sutteklude til papirlapper i system med en pincet," siger hun blandt andet.

I den grad en hobby

"*Det er rigtigt!*" lyder det fra en af tilhørerne, og en anden istemmer: "*Hørt!*" Stemningen er god, og Mathilde Krøyer-Olesen fortæller efter sit oplæg, at ***afilateli*** er en virkelig god hobby. "Det er derfor, vi er så trætte af, at ateisterne bliver ved med at sige, at det ikke er en hobby ikke at samle på frimærker. Fint nok, at de forsøger at benægte, at de i virkeligheden er troende, men det skal vel ikke gå ud over os?" spørger hun og ser pludselig træt ud. Et andet medlem af foreningen, *Christian Jürgensen*, fortæller, at Aflilatelistisk Forsamling flere gange har rettet henvendelse til Ateistisk Selskab for at få dem til at trække deres udsagn tilbage.

Bestemt ikke absurd

Det ligger medlemmerne af foreningen stærkt på sinde at gøre op med fordommen om ikke at samle på frimærker. "Folk betragter det som absurd, at vi mødes på grund af vores manglende interesse for at samle på frimærker. Men det er vel ikke mindre absurd, at man mødes, fordi man ikke er religiøs?" udtaler Mathilde Krøyer-Olesen og slutter:
"Vi har i øvrigt også kampagner, hvor vi advarer andre mod at samle på frimærker og fortæller om de mange fordele ved at lade være, så vores forening er bestemt lige så nyttig som Ateistisk Selskab."

Om noen av Budstikkas lesere ikke allerede har avslørt at dette er ekte dansk lune, beklager den danofile redaktøren det. Artikkelen er hentet fra det danske nettbaserte satireorgan

RokokoPosten SIDEN 1732

© ***http://rokokoposten.dk***

Hvilket riststempel hadde Hamar ?

Av Olav Dyresen

Hamar fikk også tildelt riststempel for bruk til å annullere frimerkene. Ifølge utsendte sirkulærer, skulle merkene annulleres med dette stempelet, og konvolutten sidestemples med tidligere tildelte stedsstempel.

Om Hamar fikk 10, 11 eller 12-streks rist-stempel har jeg ikke klart å finne doku-mentert i noe litteratur. Etter spørsmål hos flere av mine samlervenner, har heller ikke de kunnet gi meg noe eksakt svar. En av dem nevnte at det stod noe om dette i Tore Gjelsvik sin bok om «Norway number one». Og det er rett. I den boken fant jeg noe på side 56 i kapittel

5.2 The Post Office Instructions.

Fritt oversatt til norsk av meg selv, skriver Gjelsvik i et avsnitt der dette:

Ingen av de postsirkulærer referert til beskriver type kanselleringsstempel eller fargen på blekket. Men de håndstemplene var alle av den såkalte "grid" type, som vist i fig. 41a. På norsk kalt "riststempel". Vanligvis hadde disse 11 og 12 parallelle streker, men enkelte steder fantes de med 10. 10-riststempel annulleringer er kjent på brev fra Flekkefjord, Fredrikstad, Kragerø og Hønefoss, men dokumentasjon for bruk i andre steder kan dukke opp.

Dette er det nærmeste jeg har kommet, men det er fortsatt ikke noe svar. De brev jeg har hatt tilgang til for å finne ut av dette er vist til høyre.

Eksempel 1, NK1 – Brukt på brev fra Hamar 10.01.1856

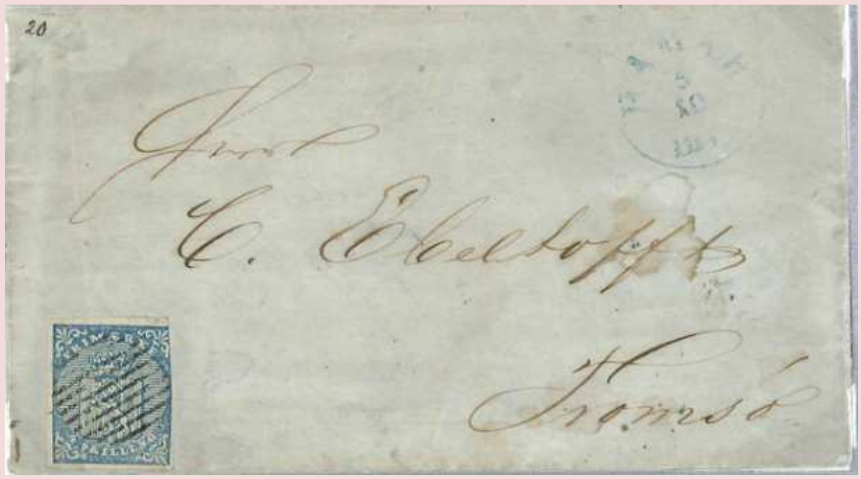

Eksempel 2, NK1 – Brukt på berv fra Hamar 05.10.1855

Forstørrer jeg disse og teller, virker det som det er 10 streker i disse riststemplene. Dog er det slik at en litt «slurvete» avstempling kan gjøre at et 11-riststempel ikke viser alle strekene ved avstempling. Så det er slett ikke sikkert at Hamar hadde 10-riststempel.

Hvordan kan jeg så finne det ut med større sikkerhet?

Jeg valgte å ta et eksemplar av NK1, annullert med 10-rist stempel, som hadde attest. Her «løftet jeg så av stempelet.

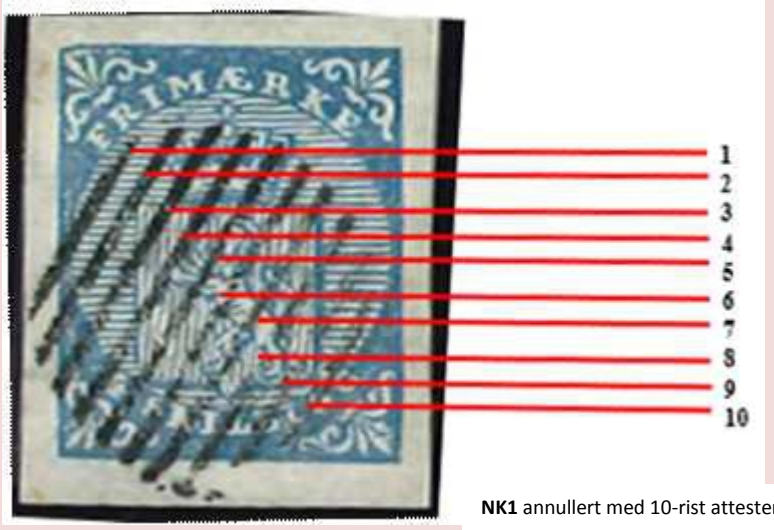

NK1 annullert med 10-rist attestert.

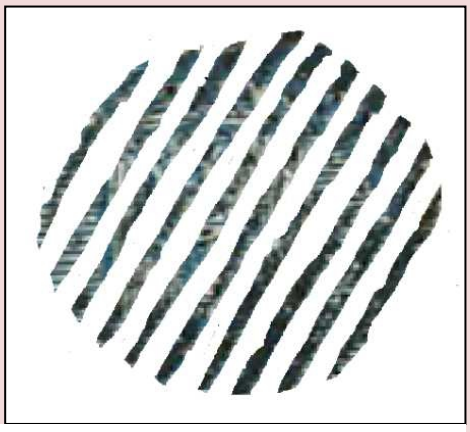

10-riststempel «løftet» av merket

Med denne malen for 10-riststempel, forsøkte jeg å legge den over konvoluttene vist over. Om stemplene på disse konvoluttene var 11 eller 12-riststempel, mener jeg det ville vises ved at det ikke passet på noen av dem.

På samme måte som jeg mener at om det passet, ville det vise at Hamar hadde 10-riststempel.
Dette eksperimentet fant jeg vanskelig å dokumentere elektronisk, men fant en funksjon i powerpoint, hvor jeg kunne lage en speilversjon av stempelet. Tok så å dreide stempelet jeg løftet av merket over, slik at det samsvarte med hvordan stempelet var slått på det beste eksemplaret av Hamar-brevene på forrige side.
Til høyre er vist hvordan det ble seende ut, med nederste del i speilvendt versjon.

Så la jeg det ved siden av, for å forsøke.

Her kunne jeg så sakte dra det stempelet inn over konvolutten, og se hvordan det passet.

Her er stempelet plassert riktig, og som du ser, det blir ingen skyggevirkninger på den opprinnelige annulleringen på konvolutten.
Så min konklusjon er at Hamar også var et av de postedene som benyttet 10-streks riststempel. Tilbake til Gjelsvik sin bok hvor han skrev: «***dokumentasjon for bruk i andre steder kan dukke opp.»***

Det mener jeg nå er dukket opp, og Hamar kan nevnes blant de stedene som hadde 10-riststempel.

Olav D

11- og 12-riststempel fra ukjente steder

Stor antikva, sendt fra gravør 20.10.1851

3-rings stempel nr. 99 ca. juni 1855

Liten antikva, fra 1858

Stolpe, fra 1865

«TJUVSTART» I BERGEN, av Finn Bjørke.

Som byene nummer 2 og 3 etter Christiania, kom (ifølge NK) de første stemplene for Bergen og Drammen, begge type 1, fra gravør 8-12-1845. Disse stemplene skulle brukes på utenlandsbrev fra 1. januar1846 og for første gang skulle svart stempelfarge benyttes.

I ***Drammen*** virker det som dette ble fulgt, da den tidligste dato jeg har sett er **20-1-1846,** som vist på brevet nedenfor. Det er fra det store arkivet til vinselskapet ***Schroder & Schuler*** i ***Bordeaux, Frankrike*** og er stemplet 1 måned tidligere enn i NK som oppgir *20-2-1846* som tidligste registrerte dato for dette stemplet.

I ***Bergen*** derimot var det beviselig «tjuvstart». Brevet jeg viser i høyre spalte er fra det kjente ***Huth-arkivet*** i ***London*** og er stemplet **27-12-1845**. Stempelet er litt utydelig grunnet ***Strømstad***-stempelet, **3-1-1846**, som er satt oppå, men **7**-tallet i datoen, **12**-tallet i måneden og **184?** i årstallet er tydelige.

I tillegg er brevet inni, som vist, datert «***Bergen den 27. Decbr 1845***». Dette er i samsvar med den tidligste registrerte dato og er antagelig det samme brev som omtalt i NK. Det er kanskje det eneste eksisterende brevet fra 1845..

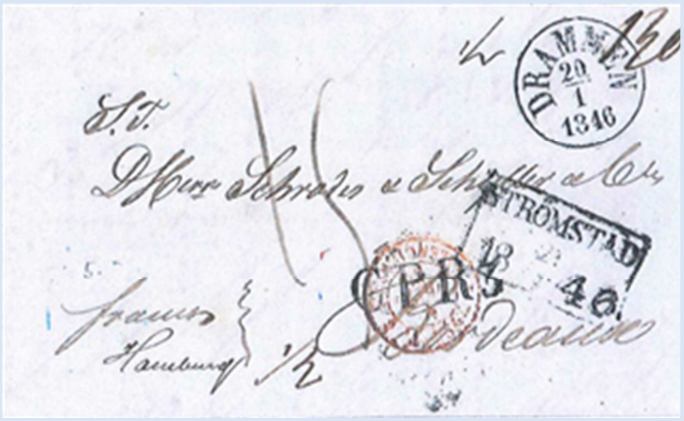

Fra toppen front og bakside av Bergensbrev fra 27.12.1845, deretter utsnitt av datodokumentasjonen og som illustrasjon litt av brevet, som er på tysk.

Ikke på Harrytur.

Begge brevene **Finn Bjørke** her viser, er transittstemplet i **Strömstad** med det tradisjonelle svenske firkantstemplet. At post fra deler av Norge vest for Christianiafjorden til utlandet ble fraktet sjøveien til Strömstad for å spare omveien om Christiania, er jo logisk. I våre dager forbinder mange av oss Strömstad som et sted man reiser på "Harrytur" til. Et eldorado med store kjøpesentra og Systembolag – med lokaler og sortiment tilpasset norske kunder. I ferietiden er det flere nordmenn enn svensker i kommunen. Posten er i våre dager "Post i butikk". I Sverige ofte kombinert med tobakksvarer.

*En helt annen type brev er dette. **Moderne posthistorie** som kanskje forlengst er historie, at Posten tilbakebetaler for mye betalt porto. Omstendighetene vet vi dessverre ikke, men brevet inngår i **Leif Roger Størseths** samling av moderne posthistorie.*

”Brategg”-ekspedisjonen 1947-48 – nå også i Budstikka!

av Trond Schumacher

I perioden 1927 til 1939 finansierte den norske hvalfangstrederen Lars Christensen en rekke ekspedisjoner til Antarktis. Formålet var å utforske hvalforekomstene i Sørishavet og samtidig annektere nye områder for Norge.

Annektering av landområder var interessant også for hvalfangstrederen med tanke på etablering av framtidige landstasjoner for hvalfangst. Best kjent er ***Norvegia***-ekspedisjonene, som fant sted i perioden fra 1927 til 1931, der ***Nils Larsen***, Sandefjord, var styrmann (1927) og skipper (1928-1931) på skuta ”***Norvegia***”, og hvor bl.a. **Bouvetøya** og **Peter 1 Øy** ble annektert for Norge.

Langt mindre kjent er den andre norske ekspedisjonen til Peter I Øy, som fant sted i 1947-48 og som benevnes ***”Brategg”-ekspedisjonen*** etter skuta ***”Brategg”*** av Trondheim. Også denne gang med skipper Nils Larsen ved roret.

Peter I Øy er en skjoldvulkan på 156 km2 i stillehavssektoren av Sørishavet, lokalisert 450 kilometer utenfor det antarktiske kontinent. Det er den eneste oseaniske øya i Sørishavet. 95 % av øya er dekket av isbreer. Rundt øya er det en 40 meter høy isvegg hvor enkelte nakne klipper og odder stikker fram langs brekanten.

Øya ble først oppdaget av **Fabian Gottlieb von Bellingshausen** i 1821. Bellingshausen ledet en russisk ekspedisjon med fartøyene ***”Vostok”*** og **”Mirnyj”** og oppkalte den nyoppdagete øya etter ***Peter I av Russland***. Bellingshausen lyktes ikke å gå i land. Det skulle gå mer enn 100 år før den norske kapteinen Nils Larsen, som fører av ekspedisjonsfartøyet ”Norvegia”, lyktes å gå i land og gjorde krav på øya. Det skjedde under den andre ”Norvegia”-ekspedisjonen den 2. februar 1929. Besetningen på ”Norvegia” bygget en liten hytte der et anneksjonsdokument og noe proviant ble deponert før de forlot øya.

Kaptein Nils Larsen på Peter I Øy 2. februar 1929

Anneksjonen av Peter I Øy er senere regulert av den norske bilandsloven, stadfestet ved kongelig resolusjon av 24. mars 1933. Øya har siden hatt status som ***norsk biland i Antarktis.*** Bilandsloven fastslår at norsk privatrett, straffe-rett og rettspleie er gjeldende på øya. Den 23. juni 1961 ble øya underlagt Antarktis-traktatens bestemmelser.

Kartet over Peter 1. Øy er hentet fra Wikipedia (og gjengis her med de begrensninger som ligger i dette. Rettighetshaver er Haakon K.)

Grunnen tilhører den norske stat. Traktaten forbyr bl.a. enhver gjennomføring av atomprøvesprengninger og lagring av radioaktivt avfall.

”Brategg”-ekspedisjonen kom i stand som et samarbeidsprosjekt mellom *Norske Hvalfangstselskapers Forbund* og Det *Norske Geografiske Selskabs* havforskningskomite.

Ekspedisjonen hadde et todelt formål: å foreta vitenskapelige undersøkelser av hav og land, i første rekke innen disiplinene meteorologi, oseanografi, ornitologi og marin biologi, og å lete etter nye hvalfelter.

Det var De Norske Hvalfanger-selskapers Forbund som bekostet ekspedisjonen.

”Ved å bekoste denne ekspedisjonen gir norske hvalfangere et nytt og vektig bidrag til den betydelige innsats de allerede har gjort for det vitenskapelige forskningsarbeid i Antarktis” uttalte nestformann i havforskningskomiteen, Dr ***Johan T. Ruud,*** Bergen, før avreisen.

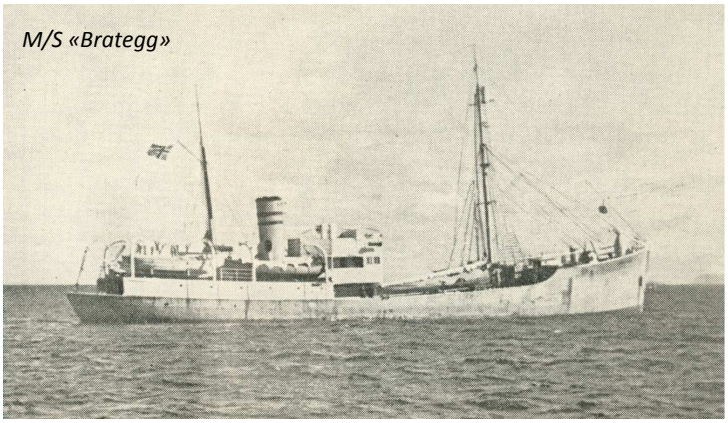

M/S «Brategg»

”Brategg” var en havfiskebåt på 165 fot og 500 brt, bygd i Drammen 1932,og utstyrt med en 500 hk Atlas Polar dieselmotor. Skuta gjorde max 11 knop fart og tilhørte rederiet A/S Havfiske i Trondheim. Båten hadde fryserom og god lagrings- og bunkerskapasitet, noe ”Brategg”-ekspedisjonen var avhengig av for å unngå forsyningstjeneste underveis.

Sommeren og høsten 1947 ble det foretatt enkelte ombygginger ved Liaaens mekaniske verksted i Ålesund for at skuta bedre skulle tilpasse seg oppdrag og mannskap.

”Brategg”-ekspedisjonens mannskap besto av 18 mann, hvor-av de fleste var fra Sandefjord og Ålesund. Den vitenskapelige staben var 4 unge forskere i alderen 25-33 år; en marinbiolog, en zoolog og to oseanografer. Zoolog og cand. real *Holger Holgerse*n, Stavanger, var ekspedisjonens leder.

Besetning og vitenskapelig stab under «Brategg»-ekspedisjonen

Den 14. oktober 1947 forlot skuta og halvt mannskap Ålesund og gikk via Bergen og Sandefjord for å plukke opp den vitenskapelige staben og resten av mannskapet. Den 22. oktober stevnet ”Brategg” ut ’Sandefjorden’ og en 27000 nautisk mil lang reise som skulle vare i hele 6 mnd var i gang. Båten gikk over Atlanterhavet via Montevideo og deretter Punta Arenas, hvor besetningen ble værende i nesten 4 uker i håp om å få reparert båtens ekkolodd, som underveis hadde vist seg ikke å fungere godt på dypt vann. Alle vet at et ekkolodd er et viktig instrument for å kunne foreta oseanografiske målinger. Dessverre lyktes det ikke besetningen å få reparert instrumentet, og ekspedisjonen ble nødt til å klare seg med det noe upålitelige ekkoloddet de hadde. Den 8. desember stevnet skipet videre sørvestover til forskningsområdet i Antarktis.

Den 8. februar 1948 ankom skuta Peter I Øy som sammen med Bouvetøya og Dronning Mauds land utgjør Norges tre biland i **Antarktis** og **Subantarktis**. Ved ankomst var øya omgitt av pakkis og skodde og vanskelig å oppdage. Innenfor is-muren ble det observert åpent vann. ”Brategg” lyktes å finne en åpning i ”muren” og kom seg inn i åpent vann, men dønningene gjorde det umulig å gå i land de to første dagene.

Først den 10. februar var sjøen såpass rolig at besetningen kunne gjøre landgang. Kaptein Nilsen, som var godt kjent i farvannet fra tidligere ekspedisjoner, valgte å gå i land på samme sted som Norvegia-ekspedisjonen hadde gjort landgang i 1929, dvs. ved **Framnesodden** i **Sandefjordbukta** på vestsiden av øya.

Etter 3 dagers feltarbeid, hvor det ble gjort observasjoner av sel- og fuglearter og foretatt biologiske, geologiske og hydrografiske undersøkelser og innsamlinger, måtte besetningen forlate øya p.g.a. store mengder med is som drev inn sørfra og truet med å stenge ”Brategg” inne. Den påfølgende uken gjorde ”Brategg” ytterligere to framstøt mot øya uten å lykkes å trenge gjennom is-barrieren.

Oppholdet på Peter I Øy, med innsamling av prøver på og i farvannet rundt øya, var planlagt å skulle vare flere dager, men lot seg ikke gjennomføre. De planlagte oppmålinger, oppboddinger og fotografering på og rundt øya måtte også oppgis.

Mens forskerne jobbet i felten benyttet mannskapet tiden til andre aktiviteter. Viktigst var det å få satt opp en ny hytte på **Framnesodden**, da hytta som Norvegia-ekspedisjonen hadde satt opp på stedet 19 år tidligere, var blåst bort. Det ble også denne gang lagt igjen en kopi av anneksjonsdokumentet fra 1929 og noe proviant i hytta.

En annen begivenhet som fant sted under det tre dager lange oppholdet på øya, og som kanskje er den viktigste grunnen til at” Brategg”-ekspedisjonen fortjener en kort omtale i Budstikka, er av filatelistisk (og posthistorisk?) interesse.

Ekspedisjonsledelsen sørget nemlig for å opprette et provisorisk postkontor på en steinblokk på Framnesodden. Et lite antall av ekspedisjonens nytrykte konvolutter ble tatt fram og frankert med et norsk frimerke (NK 364), for deretter å bli stemplet med et sirkulært 2-rings poststempel i gummi med tekst ”PETER I’s ØY” og til slutt påført landgangsdatoen ’10.2. 1948’ med skrivemaskin i midten av stempelet.

Gummistempelet som ble benyttet som poststempel var skåret ut av Lars Midttun, som var en av forskerne (oseanograf fra Fana) om bord på båten. Ifølge stuert Arthur Slenes fra Ørsta, ble det stemplet i alt 1 brevkort og 58 frimerker med dette stempelet. Noen av konvoluttene ble også forsynt med ekspedisjonens linjestempel med tekst ***”BRATEGG” ekspedisjonen*** (se bilder og billedtekst nedenfor).

Ekspedisjonens offisielle konvolutt frankert med NK 364 og stemplet PETER I’s ØY, påført dato 10.2.1948 med skrivemaskin og stemplet med ekspedisjonens eget linjestempel (”BRATEGG” ekspedisjonen) i stålgrå farge.

Artikkel fortsetter på neste side.

Konvoluttene ble fordelt blant besetningsmedlemmene under den forutsetning at de ikke skulle selges videre. Etter at ekspedisjonen hadde vendt hjem, og det ble kjent at det hadde vært et uoffisielt 'postkontor' på Peter I øy i Antarktis, innløp en rekke forespørsler fra fjern og nær om å få kjøpe en konvolutt med det spesielle (og sjeldne) stempelet. Ettersom det var bestemt at konvoluttene ikke var til salgs, ble det med disse forespørslene.

Etter besøket på Peter I Øy var ekspedisjonen innom **Deception Island** for å inspisere tilstanden på den nedlagte norske hvalstasjonen der. Det hører også med til historien at det ble observert ***388 blåhval, 538 finnhval, 48 knølhval, 10 spermhval og 2 seihval*** i forskningsområdet.

Noen nye hvalfelter ble derimot ikke oppdaget.

Hjemreisen fra Sørishavet fulgte stort sett samme rute som utreisen, dvs. via Montevideo, og over Atlanteren og hjem. "Brategg" ankom Sandefjord 22. april 1948, på dagen 6 måneder etter at skuta forlot Sandefjord.

Det vitenskapelige utbyttet av "Brategg"-ekspedisjonen ble relativt magert. Det sparsomme materialet ble likefullt distribuert og analysert etter hjemkomst, og resulterte i enkelte vitenskapelige rapporter, utgitt ved Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord på 1950- og 1960-tallet.

Addendum: I mars 1987 sendte Norsk polarinstitutt fem forskere til Peter I Øy som del av 'Sydpolen ekspedisjonen 1986/87' for å foreta flyfotografering og gjøre topografiske oppmålinger på land.

Forskerne tilbrakte 11 dager på øya. Denne gang ble det også sørget for at filatelistene fikk sitt. Ekspedisjonen ble utrustet med egen cachet (gummistempel) til bruk på konvolutter som ble frankert med norske frimerker og poststemplet under ekspedisjonen.

Konvolutt fra Norsk polarinstitutts antarktis-ekspedisjon til Peter I Øy i 1987

Postkort brukt som trykksak. Av Wilfred Wasenden

For en tid siden kom jeg over et postkort som jeg syntes var litt spesielt. Det var ikke skrevet noe annet enn mottagers adresse pluss en liten merknad ERNA:4 på frontsiden der det er avbildet flere dansende bunadskledde par. Kanskje denne merknaden hentyder på at Erna var avbildet som par nr. 4 i motivet og kjent for mottageren?

Kortet ble adressert til **Funchal på Madeira**, frankert med 5 øres frimerke og stemplet **Trondhjem 14/11-1908** og ankomststemplet **Funchal 22 NOV. 08**. I første omgang stusset jeg litt på frankaturen da denne for postkort skulle være 10 øre. Imidlertid hadde avsender strøket over feltet der det går fram at dette er et brevkort, og skrevet **Imprime** over avkrysningen. Med andre ord, kortet ble fremsendt som **trykksak**. Portoen for trykksak til Madeira var **5 øre** på den tiden, og sendingen ble godkjent som sådan.

I seg selv er postkort brukt som trykksak litt uvanlige, og destinasjonen Madeira er eksotisk i dobbelt forstand hva angår norske forsendelser. I Norgeskatalogen Postal er det oppført 3 forsendelser til Madeira, et skillingsbrev fra 1868 som befinner seg i Postmuseet samt to ørebrev fra 1882. Foreløpig er det ikke registrert noen trykksak til denne øygruppen.

Madeira tilhører Portugal og er følgelig sortert inn under Europa i brevregisteret. Geografisk ligger øygruppen imidlertid nærmere Afrika enn sydspissen av Portugal/Europa. Senderen har trolig tenkt geografisk og anført **Africa** som en del av adressen. **Det vil være interessant å vite om andre har tilsvarende forsendelser til andre «uvanlige» destinasjoner der postkort er benyttet som trykksak.**

Det syvende bud

av Egil H. Thomassen

For ran og tyveri av post mellom 1661 og 1837 ble ti menn dømt til døden. Men halvparten ble benådet og bare fem ble henrettet. Dette er historien om en av dem som ikke ble benådet.

Årsakene til postran kunne være alt fra griskhet, pengemangel og råskap til ungdommelig overmot. Dette er historien om en ung mann som trådde feil.

I 1785 ble det ved kongelig resolusjon opprettet en ukentlig postrute mellom Bergen og Stavanger. Sydover ble ruta lagt over Os til postgårdene Søfteland og Hatvik, med båt over fjorden til Fusa og videre over fjellet til Strandvik. På sydsiden av Fusafjorden lå postgården ***Øpsta*** (Øfstad). ***Sten Lassesen Øfstad*** var født 15. og døpt 19. januar 1808 i Fusa kirke (som Sten med en e). Foreldre var Lasse Johannesen og Magda Stensdatter Øfstad. Ved konfirmasjonen i 1822 ble Steen (med to e'er) stilt som nummer 16 av 17 konfirmanter med karakteren «maadelig kundskab». Anførselen tyder på at Steen ikke var blant de mest oppvakte. Allikevel fikk han som 19 åring «patent» som postfører.

Den gamle postgården på Øpsta.
Kilde: Lokalhistorisk arkiv Fusa

I 1828 forsvant det ved to anledninger pengebrev med en samlet verdi 300 speciedaler fra postruta mellom Stavanger og Bergen. Alle postbøndene på strekningen måtte møte til rettslig avhør, men etterforskningen ga ikke resultater. Steen gikk imidlertid ut av postens tjeneste og dro til Bergen. Etter en kortvarig jobb hos konsul Meltzer hvor han stjal klær fra sine arbeidskamerater, gikk han i lære hos skipsbygger Gran. Samtidig hadde han besvangret sin Gjertine og i begynnelsen av februar 1832 ble det giftemål med den høygravide. Bare noen uker senere, den 27. februar 1832, forlot han Bergen tidlig om morgenen. Med seg hadde han en lang og tung navar pakket inn i tøy, så ingen skulle se hva det var.

Etter en 12 timers tur hadde Steen tilbakelagt tre mil, passert ***Søfteland*** og var på veien mellom gårdene ***Klyve*** og ***Hatvik***. Han og hans innpakkete navar var blitt observert av flere personer før han ble tatt igjen av den ridende postføreren Jon Larssen Røykenes. Jon var postdreng hos de to Søftelandbrukerne Ole Monsen og Johannes Johannessen, som hadde ansvaret for posten sydover til Hatvik og nordover til ***Byrkjeland***. Steen slo følge og fortalte at han var på vei sydover til Øfstad.

I en bratt bakke da de nærmet seg Hatvik gikk Jon av hesten og Steen gikk løs på ham med navaren. Etter flere slag besvimte postdrengen og Steen slet av ham postveska.

Mens raneren holdt på med å åpne veska, kom drengen til seg selv igjen og satte på sprang mot nærmeste gård. Steen forsøkte å ta ham igjen, men oppga det og konsentrerte seg om postveska. Der fant han et bankobrev med 177 speciedaler og 78 skilling, men i mørket tok han postdrengens hatt og etterlot sin egen, før han tok fatt på hjemveien.

Klokken fire om morgenen, 28 februar, var han tilbake i Bergen og ytterligere to timer etter på jobb. Pengene la han i sin verktøykasse og på toppen postdrengens hatt.

Hattens rette eier var etter ranet kommet seg til postgården Hatvik, hvor han ble tatt hånd om. Gårdens folk dro med lykter ut til ransstedet hvor de fant en oppskåren postveske og en ukjent hatt. Den påfølgende etterforskningen var såre enkel. Flere personer hadde sett Steen Øfstad gå med en innpakket navar, og han hadde han presentert seg for postføreren. På toppen av det hele hadde han lagt igjen hatten sin på åstedet.

To dager senere dukket lovens lange arm opp hos skipsbygger Gran på Laksevåg. I verktøykassen til Steen Øfstad fant betjenten 165 speciedaler og postdrengens blodige hatt. Det var bare å tilstå. Det manglet noen daler, men de hadde han betalt gammel gjeld med. Steen tilsto med relativt god samvittighet; det manglet bare noen daler, brevene i postveska var blitt videresendt, postføreren hadde overlevd og hadde til og med fått tilbake hatten sin.

Det kunne umulig ble mer enn noen måneder på tukthuset. Men påtalemyndighetene så annerledes på det. Det pågikk en rettsak på Lillehammer etter et drap på en postbonde og antallet vinningsforbrytelser var økende. Selv om kongeriket hadde fått en ny grunnlov, skulle det ikke bli vedtatt en ny straffelov før i 1842. *Christian V's Norske Lov 1687* var fortsatt gjeldende, den idømte dødsstraff for 49 forskjellige forbrytelser.

Lovens mange paragrafer om dødsstraff ble som oftest mildnet med benådning, men nå var det nødvendig å statuere et eksempel. Fogden ***Johan Andreas Budtz*** i Søndre Bergenhus amt krevde etter Christian V's Norske Lovs § 6-16-1 at Steen Lassesen Øfstad som stimann skulle dømmes til halshugging, steile og hjul. Og det ble dommen.

Den 24. januar 1833 innstilte Høyesterett med syv mot en stemme på at dommen burde fullbyrdes. Saken gikk deretter til Justisdepartementet som ba om ytterligere opplysninger, som kunne være formildende og føre til benådning. Men nå fikk Steen panikk og nektet alt.

Departementet fikk ikke noe svar. Samtidig var departementet bundet av de argumentene det hadde benyttet mot postraneren ***Martin Pedersen*** på Lillehammer for å avskrekke postrøvere. Disse argumentene måtte gjelde også i denne saken. Nå var bare en mulighet tilbake; Kongens nåde.

Hans Kongelige Høyhet ***Kronprins Oscar*** besøkte Bergen 12. august 1833 og mottok noen dager senere en benådningssøknad fra den dømte stimannen. I utgangspunktet var kronprinsen motstander av dødsstraff, men når alle rettsinstanser, Høyesterett, Justisdepartementet, regjeringen og ikke minst hans egen far Karl Johan hadde avslått benådning, var heller ikke kronprinsen i stand til å gi nåde.

Bergen på Steen Øfstads tid, tegnet av I.C.Dahl

Kronprins Oscar, senere kong Oscar I av Norge/Sverige.

Den 13. november 1833 ble den 25 år gamle Steen Lassesen Øfstad ført til retterstedet ved Hatvik, på et sted som senere skulle komme til å bære navnet Steglebakken. Vestlandets gamle skarp-retter Johannes Mûhlhausen hadde nettopp lagt øksen ned, og stillingen var blitt overtatt av hans svigersønn. Det skulle bli sviger-sønn Torbjørn Pedersens første og eneste halshugging. Da Steen hadde lagt hodet på blokken, leste presten med høy røst De Ti Bud.

På det syvende budet falt øksen.

Kilder:
Departementstidende 1832, s.190-191.
Kirkebøker for Os i Hordaland
Riksarkivet: Høyesteretts voteringsprotokoll for 23. januar 1833.
Torgrim Sørnes: «*Ondskap. De henrettede i Norge 1815-1876»* Schibsted Forlag, 2009
Nils Tveit: «*Os. Gards- og ættesoga», bind 2.* Bergen 1938

Navar

Navar er navn på lange trebor, som særlig ble benyttet ved skipsbygging. Navarsmiing har lange tradisjoner i Hordaland, og siden tidlig på 1800-tallet har det vært stor produksjon av navarer i Meland kommune. Kommunevåpenet til Meland er i dag en sølv navarspiss på rød bunn.

Kjære gamle Posten

Mel: Ingen er så god som du (av Halfdan Sivertsen)

Her sitter vi en gjeng med pensjonister
og mimrer over åra som har gått.
Vi hadde det så fint i gamle Posten,
men heldigvis nå er alt overstått.
For Posten av i dag er ei den samme
som den gang da vi alle var i jobb.
Nei ingen var så god som Posten da.
Det e'kke til å komme fra.

Vi satset jo på postarbeid som yrke
og jobben skulle vare livet ut.
For trygghet var jo Postens store styrke
som ingen trodde noen gang tok slutt.
Men tryggheten vi hadde har blitt borte.
Og postfolk sitter ikke trygt som før.
Nei Posten er du like god da.
Svar meg ærlig om du tør.

Vi minnes helst de gode gamle gutter
som hadde gått den lange veien opp.
Som hadde byn't i Posten som rekrutter
på tross av det så endte de på topp.
Ja Rustung Bru og Flage og han Anders
var sjefene som visste hvem vi var.
Nei ingen var så god som Posten da.
På toppen satt en dignitar.

Men selv om vi kan mene mangt og mye
om det som var så bra i Posten før.
Så må vi nok forstå at alt det nye
vil føre til at noe gammelt dør.
Og selv om alle postkontor forsvinner
så finnes alltids posten i butikk.
Men er nå Posten like bra da.
og tar den fortsatt siste stikk?

Ja vi er neppe de som skal vurdere
om Posten går den veien som den skal.
Men alle kan jo faktisk konstatere
at mye av trafikken går i fall.
Men hvis den går i pluss så skal vi juble.
For kjære Post vi vil deg bare vel.
For ingen er så god som deg da.
Selv om du går på en smell.

Sangen ble sunget under avslutningen av Landsmøtet i 2012

Trond Schumacher holdt en fin introduksjon til Posthistorie på NORDIA; En bunke medbrakte Budstikka nr.3 ble tilbudt. De forsvant hurtig..

REFERAT FRA MEDLEMSMØTET 15. NOVEMBER 2014

Referentens første inntrykk var at det ville bli et godt oppmøte. Som vanlig var både Østfold, Vestfold, Buskerud, Akershus og Hedmark representert i tillegg til Oslo, så vidt jeg kunne oppfatte. Det var 28 medlemmer og 1 gjest som hadde skrevet seg inn i protokollen.

Trond åpnet møtet kl. 13:16. **Eigil Trondsen** møtte for første gang, og ble ønsket spesielt velkommen. Egil har vært medlem siden 2010, men er normalt bosatt i USA. En langveisfarende møtedeltaker med andre ord, bare slått av foredragsholder Finn Aune, fra Thailand.

Det ble opplyst at neste møte blir 24. januar 2015, samme tid og sted. Da kommer Odd Arve Kvinnesland og skal snakke om kystruten Kristiania – Bergen.

Deretter ble det oppfordret til frivillig innsats på Nordia 2014. Bjørn Muggerud var rask med å peke på at det var fullt mulig å komme etter vanlig jobb, arbeidet måtte pågå helt til 22:00 om kvelden for å bli ferdig.

Trond minnet også om vårt åpne møte under utstillingen. Dette i form av et foredrag fra scenen lørdag kl. 12:30, «Hvorfor samle posthistorie?». Og det var han selv som skulle bidra til det svaret

Hovedpost

Kl. 13:25 ble ordet gitt til **Finn Aune**. Finn fortalte at han hadde holdt foredrag kun én gang tidligere. Referenten konkluderer følgelig med at vi har vært heldige som har fått ham til å komme. Temaet var: ***«Hvordan lage et eksponat om jubileumsåret 1914?».*** Vi vet at Finn hadde funnet svaret på spørsmålet, for katalogen for NRDIA 2014 kunne røpe at han skulle delta i åpen klasse med et eksponat med tittel: ***«Jubileumsåret 1914».***

Finn har samlet frimerker i over femti år. I 2000 begynte han å legge litt til side nettopp med tanke på jubileumsåret 2014. Det var vanskelig å finne objekter fra utgangspunktet, skjebneåret 1814. Ikke desto mindre hadde han rett og slett et kanonobjekt å vise fram, et brev underskrevet av kong Christian Frederik, datert 22. mai 1814. Med andre ord etter at han ble regent for Norge. Det var et bestallingsbrev sendt i posten til *kammerjunker Severin Løvenskiold*, som hadde vært representant i grunnlovsforsamlingen på Eidsvoll fra Bratsberg amt. Skal man først dokumentere den norske kongen i 1814 i en samling, er det vel ikke mulig å skaffe noe bedre?

Vi andre må pent klare oss med NK 1884, eller et postkort?

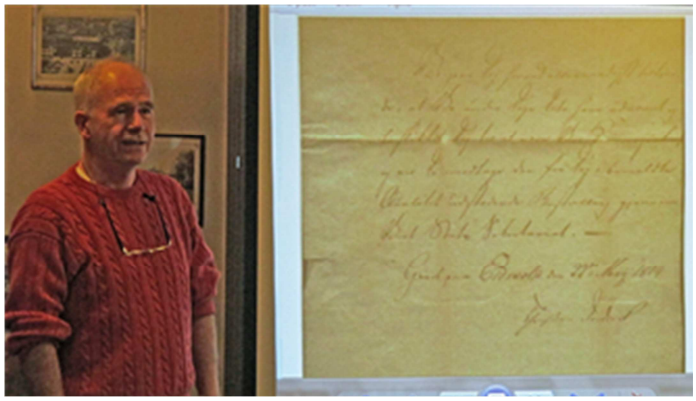

Videre gjennom foredraget ble vi vist objekter av de forskjelligste slag, som dokumenterte blant annet Christian Frederiks avskjed, Unionsoppløsningen 1905, maskinstemplene med Jubileumsutstillingen og Eidsvollsbygningen, essays og prøvetrykk til jubileumsfrimerkene, uten at vi i dette referatet kan komme innpå alt.

Han kunne vise mange flotte konvolutter med jubileumsmerkene, inklusiv Nationens flyvning i 1920.

Når det gjelder perfins i 1914 var det tidligere registrert bruk fra 9 firma. Nå er Wittusen & Jensen også registrert brukt i 1914, dermed blir det 10. Den statlige institusjonen «Det Statistiske Centralbyraa» med sin «SC», finnes for øvrig på alle 3 verdiene av jubileumsmerkene.

Videre fikk vi se eksempler på brevmerker med reklame fra det vi kjenner som postkortforlaget Eberh. Oppi, følgebrev for sperrepakke frankert med jubileumsmerkene, og turistcruise merker fra det som ble siste år i 1. periode.

Slutten av samlingen har overskriften «Festen er over». Det handlet selvfølgelig om utbruddet av 1. Verdenskrig i 1914.

Forhåpentligvis er det mange som har tatt en titt på samlingen da den var utstilt på NORDIA 2014.

Foredragsholderen ble takket med applaus og gavekort. Finn Aune har mange svært interessante samleområder, og vi skulle svært gjerne hørt ham fortelle litt mer om norske frimerkeløse sendinger før 1875, - for eksempel.

Velkommen tilbake, Finn! Du har mye å bidra med!

Matpause

Så var det tid for lapskaus, og da ble det lang barkø nede, før de åpnet baren oppe ved møterommet i 2. etasje. Klokka 14:37 hadde alle fått sin porsjon med lapskaus. Trond påsto før den første skål at jeg alltid loggfører tidspunkt for skålene som vi utbringer. Det gjør jeg IKKE, men siden du insisterer:

14:43 – *Selskapets skål, - de 28 medlemmene som hadde skrevet seg inn i protokollen.*

14:50 – *Fraværende selskapsmedlemmer, - de cirka 131 medlemmene som ikke deltok på møtet.*

14:55 – *For Postverket, slik den engang var.*

Forslag på nytt medlem

Det forelå et forslag på Åge Salin, Oslo. Han ble foreslått av Arvid Løhre og Trond Schumacher. Kandidaten er ressursperson ansatt hos Skanfil AS, og samler tyske merker og brev.

Medlemmenes 5 minutter, se side 3

Spontanauksjon

Auksjonen startet litt over halv fire, med Trond som auksjonarius og kasserer Gunnar som bisitter. Det første objektet var donasjonsobjektet, omtalt på hjemmesiden og ovenfor. Utropet var 50 kr, men budgivningen startet på 220 kr, og dersom det ikke var noen interesserte i salen ville objektet gå til skriftlig bud for den prisen. Men det var det, det var flere budgivere ved starten. Når det nærmet seg 1000 kr sto det igjen bare én budgiver mot det skriftlige budet. Han la seg på 1000 kr, og Trond kunne klubbe donasjonsobjektet på 1050 kr. Vi røper vel ikke for mye når vi sier at det var en lokalsamler fra Trøndelag som fikk tilslaget? Ikke verst pris for et objekt, som i utgangspunktet ble kjøpt i en 10-kronerseske på et møte i Norsk Posthistorisk Selskap? Det kan lønne seg å gå på møtene i NPS, du kan få utbytte på mange plan! Merk deg det!

Ellers var det som vanlig litt av hvert av objekter.
Jeg noterte «Posten i Helsingør» av Børge Lundh til 325 kr.;
Innbundet eksemplar av bulletiner, katalog og palmares til Norwex 97 gikk for 200 kr.
Auksjonen var slutt kl. 16:17.
Referent (og fotograf) :

Arvid

Posthistoriske glimt fra hovedpostruten mellom Christiania og Trondheim med fokus på postgårder og postbønder i Gudbrandsdalen.

Av Trond Schumacher

I kongebrev av 19. januar 1647 ble det bestemt at det skulle opprettes et postverk i Norge. Innen 1. mai skulle fire postruter være i drift, alle med utgangspunkt i Christiania. De fire rutene var

***Christiania - Kjøbenhavn*,**
***Christiania - Scheen*,**
***Christiania - Bergen* og**
***Christiania – Trondhjem*.**

Postene skulle gå en gang ukentlig.

Helt tilbake til tidlig middelalder ble viktige meldinger sendt med bud fra gård til gård. Dersom husbonden ikke var hjemme, etterlot budet en budstikke. Den som fant en budstikke ved døra var pliktig til å gå tilbake til gården den kom fra for å motta meldingen og bringe den videre. Senere ble budstikka utformet slik at skriftlige meldinger kunne legges inn i et hulrom i stikka. Budstikka var i bruk fram til 1800-tallet. Vi finner bestemmelser om bruk av budstikke i Magnus Lagabøters landslov fra 1274 såvel som i Christian V´s norske lov av 1687.

Reisende brevbud med meldinger fra danskekongen var heller ikke uvanlig på denne tiden. Om oppsitterne på kongens gårder Bjørnsgaard og Korsvold på Dovre heter det i et brev fra 1689 at de

"er ei lagt for Skyld, hafver af ælgammel Tid bewilget otte Mand fri for Skatt og Landskyld for at de stedze har giort skydsferd over Dovfrefield i forrige tider med Hans Kongelige Majestæts brevførere".

I brev av 24. april 1647 ble bøndene på utvalgte gårder i ***Gudbrandsdalen*** tilskrevet om at de nå var ilagt plikt til å føre posten gjennom dalen. Dette etter ordre fra stattholder **Hannibal Sehested**, grunnleggeren av det norske postverket. Plikten lå til gården og ikke til den enkelte gårdbruker. Bonden som hadde ansvaret for postføringen, ble benevnt postbonde. Han kunne overlate til en sønn eller en pålitelig tjenestekar (postkarl) å stå for selve postførselen. Posten skulle gå dag og natt, og ingenting måtte forsømmes for å få posten raskest mulig fram. Postbonden måtte ha hest og postkarl stående klar når karlen med postsekken fra nabopostgården nærmet seg, slik at

"den ene ikke førre slipper den anden" før han ga seg i vei på neste etappe.

Postbonden fikk ingen lønn for strevet, men fritak for byrder som hvilte på bondebefolkningen for øvrig, slik som friskyss av embetsmenn og adel (i Norge var skyssplikten regulert ved lover av 1632 og 1633; skyssplikten ble avskaffet i juli 1646 og erstattet med en skatt på 1 riksdaler, men ble gjeninnført i desember 1648), skyssferdskatt der dette ble avkrevd, pliktarbeid for konge og lensherrer, underhold av offiserer og soldater, pliktig veiarbeid, og sist og ikke minst viktig, fritak for utskrivning til militæret for seg selv og to tjenestekarer, hvorav den ene gjerne var bondens sønn, som hjalp postbonden med å frakte posten.

Pliktene var utvilsomt enklere å betjene for større gårder enn for små. Der byrden ble for stor, hendte det at postføringen ble delt mellom en hovedpostgård og en til to tilhjelpsgårder. Postbonden **Trond Moshuus** i ***Øyer*** beklaget seg i 1662 i et brev til generalpostmesteren i Kjøbenhavn over at han ikke maktet å føre posten den lange strekningen han var pålagt (1 ¾ mil), ettersom han verken hadde sønn eller postkarl på gården. Resultatet ble at ***Moshuus*** hovedpostgård ble supplert med to tilhjelpsgårder (***Houg og Bø***) som hjalp til med postføringen.

I den første forordningen om norske postforhold, utstedt av kong Frederik III den 9. august 1650, heter det at den norske posten befordres av ridende bud eller postbønder innen Norges grenser. Postsekken måtte ikke sendes med kvinner og barn. Videre ble det presisert at bare postmestere hadde lov til å åpne postsekkene (slik var det i Danmark!).

Dette var umulig å gjennomføre i hovedpostruten mellom Christiania og Trondheim hvor det ikke fantes postkontorer og følgelig heller ingen postmestere. Fogdene skulle passe på at postbøndenes friheter ble respektert, samtidig som de skulle tilse at bonden alltid hadde en karl og en hest klar til postens videre befordring.

Posten gikk fra Christiania over Gjelleråsen, gjennom Ullensaker til Eidsvoll, over fergestedet ved Minnesund, og videre på østsiden av Mjøsa, og gjennom Gudbrandsdalen over Dovre ned Drivdalen til Oppdal og videre til Trondhjem. De første årene brukte posten 6-7 dager på strekningen. Det kom gjentatte klager over at postføringen gikk alt for sakte. En av hovedgrunnene til den langsomme postgangen var at flere av strekningene fortsatt ble betjent til fots.

I 1653 hadde man lykkes å redusere tidsbruken med ett døgn, og i 1689 fraktet man posten fra Christiania til Trondhjem på 4 – 5 dager, en strekning på 56 mil. Det var da innført ridende postførere langs hele ruten. Fra ***Tofte på Dovre***, som var selve kommunikasjonssenteret for ***Nord-Gudbrandsdalen***, gikk ruta langs den gamle rideveien opp **Hardbakken** og via ***Fokstuen***, ***Hjerkinn*** og ***Kongsvold*** ned ***Drivdalen*** til ***Oppdal***. Det var som nevnt bare postmestrene som ifølge loven hadde myndighet til å åpne postsekken *(Forordningene av 9. august 1650, og 30. november 1653).*

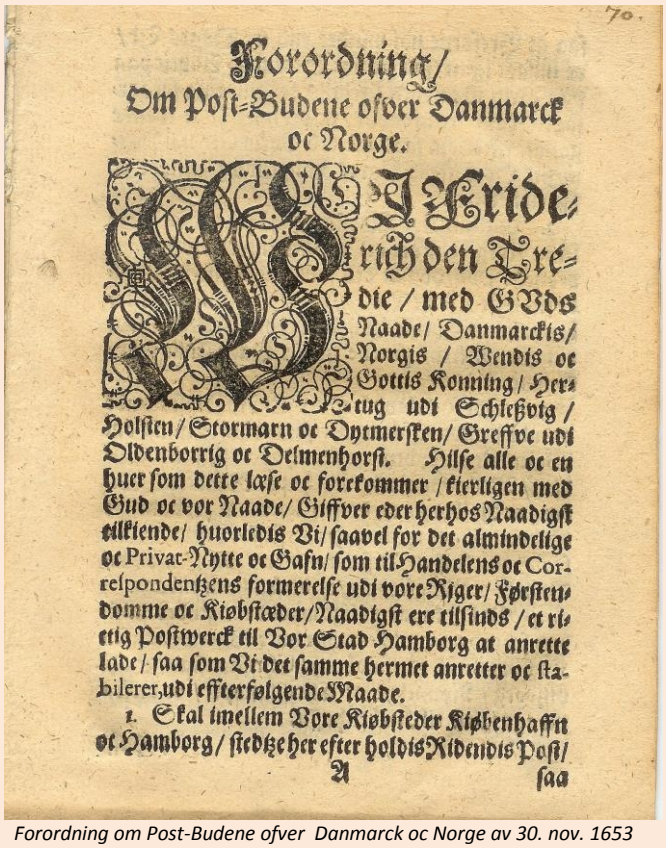
Forordning/
Om Post-Budene ofver Danmarck
oc Norge.
Gud Gride-
rich den Tre-
die / med GVds
Naade/ Danmarckis/
Norgis / Wendis oc
Gottis Konning / Her-
tug udi Schleßvig /
Holsten / Stormarn oc Dytmersken / Greffve udi
Oldenborrig oc Delmenhorst. Hilse alle oc en
huer som dette læse oc forekommer / kierligen med
Gud oc vor Naade / Giffver eder herhos Naadigst
tilkiende / huorledis Vi / saavel for det almindelige
oc Privat-Nytte oc Gafn / som til Handelens oc Cor-
respondentzens formerelse udi vore Riger / Førsten-
domme oc Kiøbstæder / Naadigst ere tilsinds / et ri-
ctig Postwerck til Vor Stad Hamborg at anrette
lade / saa som Vi det samme hermed anretter oc fa-
bilerer, udi efterfølgende Maade.
1. Skal imellem Vore Kiøbsteder Kiøbenhaffn
oc Hamborg / stedtze her efter holdis Ridendis Post /
A saa

Forordning om Post-Budene ofver Danmarck oc Norge av 30. nov. 1653

I 1660 var det 13 postkontorer i Norge; i ***Frederikshald, Fredrikstad, Moss, Christiania, Bragernes, Kongsberg, Tunsberg, Larvik, Scheen, Christiansand, Stavanger, Bergen og Trondhjem***. Mellom Christiania og Trondhjem var det som nevnt ingen postkontorer og postmestere. Her ble embetsmenn og betrodde postbønder og gjestgivere bemyndiget av fogdene til å åpne postsekken.

Postsekken skulle være låst med nøkkel, men sekken og senere vesken var også forsynt med en klaff utenpå, en lomme, hvor brev kunne legges inn og tas ut underveis (underveisbrev) av betrodde personer. Bruk av klaffen på sekken var også en nødvendighet for at embetsmenn og øvrighet som bodde langs ruten skulle kunne sende og motta brever innen sitt distrikt.

Disse betrodde personene var den tids poståpnere og forløperne til de edsvorne poståpnere som senere ble tilsatt ved våre offentlige poståpnerier, som kan føres tilbake til postforordningen av 4. august 1758. I tillegg til karter skulle postmesteren sende med en postseddel, eller postmemorial som den ble kalt, som fulgte med sekken. De som var betrodd å ta ut og legge brev i klaffen, skulle påføre postens ankomst og avgangstid på memorialen.

Den 1. juni 1657 erklærte Danmark krig med Sverige. Ved freden i Roskilde måtte danskekongen bl.a. avgi Trondhjems len. Det skjedde i mai 1658. Samme høst ble Trondhjem beleiret og gjenerobret av norske tropper. I tre måneder var byen uten forbindelse med omverdenen. Til gjengjeld gikk posten i denne perioden to ganger i uken fra Christiania gjennom Gudbrandsdalen opp til beleiringshæren.

Posten var ofte forsinket, og postbøndene fikk vanligvis skylden. I 1655 ble det innført straffebestemmelser for postbønder som forsømte sine plikter. Ved første gangs forsømmelse skulle det ilegges en mulkt på 4 riksdaler, ved annen gangs forsømmelse en mulkt på 8 riksdaler

"men dersom nogen tredje gang deruti befinnes, da skal postbonden som det angaar, på hans boeslodd søkes og tiltales".

Et nytt påbud av 24. desember 1661 reduserte straffen noe; for hver times forsinkelse skulle det nå betales ½ riksdaler i mulkt. Trolig var denne bestemmelsen ikke avskrekkende nok, for mulkten ble i en ny forordning av 18. november 1665 forhøyet til 3 riksdaler pr. time.

I mellomtiden var herr **Ulrik Frederik Gyldenløve** blitt innsatt som norsk stattholder (1664). I 1666 ble det sendt ut en ny instruks, der viktigheten av en regelmessig og hurtig postgang ble innskjerpet. I instruksen heter det

"at Postbøndene alltid maa have en ferdig Knækt og en velbeløpenHest, som skal saa hastig jage fort, at de endelig hver Time vinner en Miil, item at den ene ikke kommer snarere til Postgaarden, den annen i samme moment møter utenfor Gaarden og tar Postsekken af, saa snart der blaases i Posthornet, saa at Postsekken ikke kommer i nogen Postbondes Huus undtagen deres som ere og bør være betroet at utlegge og utta Underveisbrefve og skrive på Reiseseddelen. . . . . Der skal alltid ved Dag og Natt lade sig en Hest og Knækt for hver Postgaard finde parat og færdig, paa det at, naar fornødenhet utkræver en Ekspressepost at avferdige, man da kan forlate sig til, at Intetsteds skjer Ophold, skal og hermed være forbudt, at Ingen maa føre nogen Post eller Breve til Fods eller ved smaa Barn eller Quindfolk".

Videre ble det understreket at fogdene ikke måtte pålegge postbøndene oppgaver som det kgl. privilegium forskånet dem for. Postbøndene skulle beholde så mange tjenestefolk fri for utskrivning som de trengte til gårdsbruket og posten, og de skulle ikke besværes med

"Rytteres eller Soldaters Udrædnings-, Udskrivnings- eller Beholdningspenge". Videre skulle "Postbønderne selv og for deres Gaarde være fri for skydsferd, samt skydsferdspenge, Tømmer-kjørsel og alt annet Hovarbeide, samt all Indkvartering af Officerer, Ryttere eller Soldater".

I en supplikk til kongen fra allmuen i ***Lesja*** (Dovre) undertegnet av 12 lagrettemenn, datert Lesja prestegård 27. juli 1674, blir det spesielt klaget over den lange og strevsomme skyssferden over fjellet (Dovrefjell):

" Ofte maa 10-12 Hæster oc Folck fahre ledig til at optræde den ofrflødige Snee bare for at en rejsende skulle komme frem". Dessuten var lesjingene (dvs. dovringene – Dovre var dengang et anneks av Lesja (Lædtzoe) sogn "ille stedt formedelst det er den høyeste Stæd til Fields som fast findes i Norge, slik at Kornet, som dog i sig self er Ringe, lett fryser. Lesjingene maa derfor fahre til Søesiderne at borge os Fisch oc Vahre til om Vinteren, hvilcke vi igjen med største Umage maa reyse 20 oc 30 Miile ud paa Landet til Kornriigere Eigner at fortusche imod Korn til vores Føde oc Sædekorn."

Dovringene hadde fått skattefrihet ***"ved Eders Majestæts Fars Regjærings Inntredelse",*** samt var av stattholderen blitt forskånet fra utskrivning og offisersinnkvartering i fredstid, samt forunt å nyte den vanlige tiende (1 ½ riksdaler pr. tønne), heter det videre i brevet.

Men etter at dovringene nå var blitt innført i de kongelige skattebrev, hvilket de av plikt ville finne seg i, ber de om fortsatt fritak for utskrivning til militæret og offisersinnkvartering i fredstid og om fortsatt å kunne nyte godt av korn-tienden. Kampviljen i fredstid var det ingen grunn til å tvile på:

"Vi erbjuder underdanigst at være ej alene sielf, men oc alle vore Børn oc Mandkiøn som Waaben oc Gewehr kand bruge, at lade os bruge imod Eders Magt oc Rigens Fiender til hvad Festning wi kommanderis, om noget fiendtlig, det Gud afværge, paakom, som wi oc woris Fædere tilforne giort hafr udi den Indfald di Svensche lod giøre ved de Schodtsche huerfvede Regiementer, som infaldt til Søes i Høylofligst Christians Qvarts tid oc marcherit igennem disse passer, hvor de oc vid Almuens egen Hielp blef dræbt oc ihielslagen, den Salige Herre oc Konge, hafr oc nogle af woris Fædere her i Sognet som opreiste Almuen dertil gifvet dem oc deris Børn deris Gaarder fri til evig Eyendom. Wij fattige Folch lod iche mindre betee voris Underdanigste pligt oc tieniste, der Trundjembs Ampt fra de Svenske blef erobret, med undsætning baade af Folck, Hæster, Gewehr oc Proviant efter voris Ønske oc Vilcor, hvilket vi ej her for Wiitløftighed tør melde, men forschyder os til voris Ombudsmand som paa de tiider hafde paa Kongens veigne at befale hans Viidnisbyrd."

Hvorvidt det var påminnelsen om avtalen som var gjort med faren, kong **Christian 4**, eller 'armoden' og den dokumenterte kampvilje med nedslakting av 100 skotter (slaget ved *Kringen* sør for Sel under 'skottetoget' gjennom Gudbrandsdalen) i 1612 og nedkjemping av svensker sør for Trondheim i 1658, som beveget kongen mest, skal være usagt, men resultatet ble i alle fall at dovringene fikk beholde sine fritak og tiender.

I brev av 8. juni 1689 fra visestattholder **Just Höeg** ble fogdene i de sør-norske fogderiene bedt om å innhente opplysninger om postgårdene og postbøndene, deres skyld og skatter, samt gi en oversikt over den veilengde de enkelte postbøndene førte posten. Samme sommer ble Herr Jørgen Jørgensen sendt fra København til Norge for å gjennomgå rutene og de norske postgårdene. I fogdenes og Jørgensens rapporter finns det mye informasjon om postføringen og behandlingen av posten i hovedpostrutene på 1600-tallet.

I 1689 var det 270 postgårder i Norge. Til sammenlikning var det ca. 60000 gårdsbruk. Fra Gudbrandsdalen foreligger en

*"**Designation paa Postgaarderne och Deres Besiddere udi Guldbrandsdalen Fogderie, Som Trundhiembs Post frem och tilbage fører** "* av 23 juli 1689,

innmeldt av fogden **Carl Coldewin**, som bodde på fogdgården ***Steig i Fron***. Her går det fram at det var 22 postgårder i Gudbrandsdalen. De var: i ***Faaberg sogn***: gården ***Smestad*** [ordinert i brev av 24 april 1647] og ½ mil lenger nord tilhjelpsgården ***Nordhofven***, der postbonden kunne lese og var poståpner; i ***Øier sogn: Moshuus*** gård [ordinert i brev av 24 april 1647) med tilhjelpsgårdene Houg [ordinert i brev av 7 mars 1662] og **Bøe** [ordinert av postmester **Jacob Jenssen**, ukjent når], ***Soelberg*** gård [ordinert i brev av 24 april 1647] med tilhjelpsgårdene ***Krogbøl*** [ordinert i brev av 15 mars1656] og ***Mellum*** [ordinert av generalpostmester **Johan von Geelchert**, ukjent når]; i ***Ringeboe sogn***: gårdene ***Backe*** [ordinert av stattholder **Christen Morgenstierne**, ukjent når] og ***Biørge*** [ordinert av stattholder Christen Morgenstierne, ukjent når]; i ***Fron sogn***: gårdene ***Stocke*** [ordinert av forrige fogd etter hans Excellenses brev av 12. April 1681], ***Brandvold*** [ordinert av stattholder Christen Morgenstierne, ukjent når] og ***Klomstad*** [ordinert av generalpostmester Johan von Geelchert i brev av 28. juli 1653], i Waage sogn: gården Biolstad [ordinert av stattholder Christen Morgenstierne, ukjent når] med tilhjelpsgården Solgiem [ordinert av stattholder Christen Morgenstierne, ukjent når] og gården Rommengaard [ordinert av tidligere fogd etter hans Excellense stadtholder [ordinert av generalpostmester Johan von Geelchert i brev av 28. juli 1653], i ***Waage sogn:*** gården ***Biolstad*** [ordinert av stattholder Christen Morgenstierne, ukjent når] med tilhjelpsgården ***Solgiem*** [ordinert

av stattholder Christen Morgenstierne, ukjent når] og gården ***Rommengaard*** [ordinert av tidligere fogd etter hans Excellense stadtholder Gyldenløves Resolution og befaling af dato 9. juli 1664], og i ***Lædtzøe sogn***: ***Engelsgaard*** [ingen ordinasjon], **Biørnsgaard** [bevilling til å føre Kongens brevførere over Dovrefjeld av 24 Juli 1634], ***Korsvold*** [tilhjelpsgård til Biørnsgaard, samme bevilling som denne], ***Lindtzøe***[ingen ordinasjon], ***Budtziord*** [ingen ordinasjon] og ***Wigenstad*** [ingen ordinasjon].

Ifølge fogdens designasjon var disse 6 gårdene i Dovre anneks av Lesja sogn (etter 1861 Dovre sogn) ansvarlige for å sende posten det lange veistykket over Dovrefjell til ***Riisen*** gård i Oppdal, en distanse på 8 ½ mil. På Korsvold og Lintzøe er også to sønner oppført som postbønder, slik at antallet postbønder på Dovre ble 8. De samme åtte postbøndene skulle føre ankommende post fra Trondhjem til Rommengaard på Sel, en distanse på 2 1/2 mil. I fogd Coldewin sin beretning henvises spesielt til oppsitterne på gårdene Bjørnsgaard og Korsvold som var fri for skyld og skatt som følge av at de i tidligere tider hadde hjulpet kongens brevførere over Dovrefjell til Riise i Oppdal (skyssplikten). Fogden henviser her til et kongebrev av 24. juli 1634 fra Christian IV som bekreftet gårdenes rettigheter.

Mens postgårdene opp gjennom Gudbrandsdalen lå på rekke og rad med en avstand på ¾ - 2 ½ mil, var veistykket over Dovrefjell hele 8 ½ mil. Av Jørgensens rapport går det fram at 13 bønder fra Riise og Lo-gårdene i Opdal 'fra tidligere tider' hadde fraktet konge og embetsmenn veien over fjellet fra Opdal til ***Tofte***.

Etter at den trondhjemske postruten kom i gang, fortsatte Dovre- og Opdals-bøndene å føre posten på samme betingelser som de tidligere hadde fraktet folk over fjellet. Fogden skriver at "*ofte maatte der to eller endog flere for at føre Posten over det weierharde Fieldet*". Postgårdene på hver sin side av fjellet må ha hatt sine private skiftordninger. I en senere innberetning fra 1709 er Dovregårdene Bjørnsgaard og Korsvold også oppført med landskyld[16], hvilket tyder på at deres gamle rettigheter etterhvert er blitt inndratt.

I fogd Coldewins innberetning fra 1689 nevnes ikke kongsgården på Tofte. Dette er forståelig utfra at Tofte gjestegård ikke var postgård, men snarere et "poståpneri" på denne tiden.

Jørgensen (1689) unnlater ikke å nevne Tofte:

"Tofte, der Gjæstgifveren Simen Hanssen udtar Brevfe av Klappen, skrifver og paa Postmemorialen, naar Posten der ankommer og afgaar".

Dette er første gang vi hører om Tofte som et av datidens "post-åpnerier". Kongens oppsitter, gjestgiveren, var betrodd å utta brev og skrive på reiseseddelen, slik som anført i Gyldenløves instruks av 1666. Det er ikke urimelig å tro at gjestgiveren har vært poståpner helt fra postruten til Trondheim ble igangsatt. Tofte gård er omtalt som gjestegård for konger og veifarende tilbake til tidlige middelalderskrifter. Gården hadde eget kapell for å betjene de mange reisende. Gården og kapellet brant i 1580, men gården ble raskt bygd opp igjen til slik vi kjenner den i dag. Tofte gård fortsatte å være et knutepunkt for reisende og handlende i Sør-Norge på 17- og 1800-tallet. Ikke minst var stedet et viktig knutepunkt for kommunikasjonen til Lesja og Romsdalen. "Saltveien" (handels--veien) til Romsdalen og handelsmarkedet i Veblungsnæs var en viktig forbindelse vestover for bøndene nordenfjells.

Tofte kongsgård på Dovre i Nord-Gudbrandsdalen, på frimerke og postkort

I en innberetning over postgårdene i Gudbrandsdalen fra 1722 (se nedenfor, i neste nr.), er også anført at

"Tofte gjæstgifvergaard tar ut brefver der vedkommer Ladtzøe og Romsdalen.

Trolig har det gått en privat bipost fra Tofte til Romsdalen allerede på 1600-tallet. Vi vet at det i postens tidlige historie fantes en rekke private biposter som avgikk fra hovedpost-rutene. Bipostrutene ble administrert av fogdene lokalt eller av hærens menn og ble ikke belastet postverkets økonomi.

Utdrag av Coldewin sin innberetning av 23. juli 1689 med omtale av Bjørnsgaard og Korsvold som postgårder

Denne artikkelen av Trond Schumacher fortsetter i neste nummer av Budstikka.
Redaktøren regner med at alle tar vare på Budstikka, slik at artikkelen også kan leses samlet.

En tidligere versjon har i 2002 stått i *Dovrebygde* (s. 37 - 54.)
'Dovrebygde' er medlems-bladet til Dovre Historielag,

BUDSTIKKA

mottar trykningsbidrag fra følgende firmaer
Kjell Germeten AS
Engers Frimerker
Skanfil auksjoner AS
Frimerkehuset AS
Norsk Posthistorisk Selskap takker for bidragene.

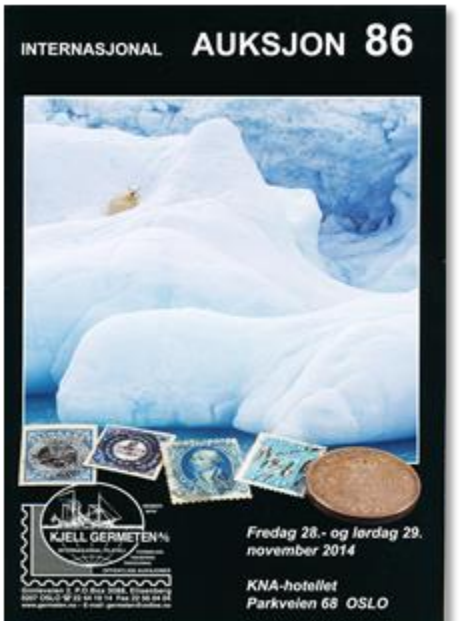

87. auksjon 1. og 2. mai 2015

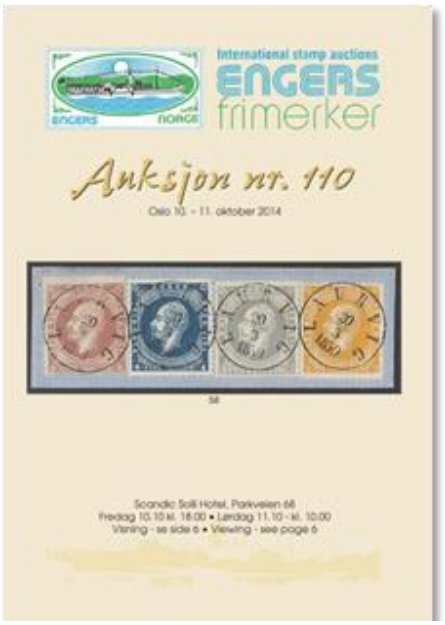

111. auksjon 13. og 14. mars 2015

189. auksjon 16. og 17. januar 2015

74. auksjon 13. og 14.november 2015